

SESIUNEA ANUALĂ DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE A INSTITUTULUI DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

În anul 2019, Sesiunea anuală de comunicări științifice „Metodă, teorie și practică în arheologia contemporană” a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, s-a desfășurat în intervalul 27–29 martie.

Numărul total al comunicărilor a fost vizibil mai mare decât în anii trecuți – 94 (dintre care au fost prezentate 89¹), repartizate în 20 de secțiuni: una de probleme generale ale arheologiei, nouă de preistorie, cinci de epocă greacă și romană și cinci referitoare la epoca migrațiilor și Evul Mediu. Sesiunea și-a păstrat, la fel ca în anii trecuți, deschiderea spre subiecte referitoare nu numai la spațiul actual al României, ci și la alte regiuni, dovadă fiind cele două comunicări ale unor colegi din Bulgaria și cele 13 (dintre care 12 au fost prezentate) care au avut ca autori sau coautori colegi din Republica Moldova. Remarcabilă a fost, de asemenea, participarea specialiștilor de la Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” și de la Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Materialelor – 20 la număr, cărora li s-au adăugat specialiști de la Universitatea Politehnică București, Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, București și Cluj-Napoca, Facultatea de Geografie a Universității din București, Institutul Geologic al României, fapt care dovedește că ceea ce, pe scurt, se numește „abordare interdisciplinară” a devenit, în cazul arheologiei, nu numai un deziderat, ci o realitate.

Secțiunea de generalități a fost, din acest punct de vedere, o adevărată emblemă a sesiunii. Două dintre cele patru comunicări s-au referit la modul în care discursul arheologilor ar trebui nuanțat, prin regândirea relației cu științele sociale, sau la modul în care, într-un anumit moment, acest discurs s-a încercat a fi distorsionat, prin intervenția comandamentelor politice. Celelalte două comunicări au prezentat rezultatele deosebite obținute în urma aplicării de metode relativ noi în cercetarea arheologică de teren (explorarea prin teledetecție și LiDAR) sau în studiul pieselor (tomografia computerizată).

Majoritatea comunicărilor – 46 (dintre care au fost susținute 44) au aparținut, și anul acesta, pre- și protoistoriei. Rezultatele campaniilor de cercetare de teren în așezările de la Poiana Cireșului, Românești – *Dumbrăvița*, Bistricioara – *Lutărie III*, Gogoșari, Siliștea – *Pe Cetățuie*, Vânători – *La Jolică*, Seaca – *Capul Dealului*,

---

¹ Rezumatele comunicărilor înscrise în program, dar care nu au fost susținute, au titlurile încadrate între paranteze drepte.

Bâzdâna și Stoina sau în necropolele de la Curățesti, Dealu Mare/Podele – *Vârful Pietrei*, Valea Stânii, Stelnica, Butuceni și Desa au adus o multitudine de date noi, care au completat nu numai cunoașterea unui anumit sit sau necropolă, ci au rafinat, și uneori chiar schimbat, perspectiva asupra unei întregi zone sau epoci. Comunicările centrate pe studierea unor tipuri de piese au depășit abordările stereotipe. Inelele de buclă din epoca bronzului din nordul Peninsulei Balcanice sau săbiile scurte cu mâner în formă de „T” din perioada Hallstatt-ului mijlociu au constituit subiectul unor extrem de utile și competente sinteze. În ciuda faptului că tipologia sau cronologia falangei decorate de la Cuina Turcului, a depozitului de piese de metal din Peștera Emen sau a spadei scurte de la Buzău păreau clare, investigații caracterizate prin acribia și complexitatea studierii detaliilor au avut drept rezultat o nouă încadrare. O căutare efectuată cu răbdare într-un depozit poate duce la re-identificarea unor piese, precum fibulele descoperite la Poiana în anii 1950–1951 de către Radu Vulpe, care au relevat aspecte neașteptate ale relațiilor acestei așezări cu lumea romană. În cercetarea sa de teren, arheologul surprinde doar stadiul ultim al unor piese care – înainte de a ajunge în pământ – au fost prelucrate, folosite, acumulate. Vârfurile de os de la Turdaș – *Luncă*, vasele ceramice din așezările de la Șoimuș – *La Avicola* (*Ferma 2*) și Vădastra, podoabele din necropola de Chirnogi – *Șuvița Iorgulescu*, piesele de silex de la Vitănești – *Măgurice*, placa de *Spondylus* de la Însurăței, analiza pigmentilor de pe ceramica de tip Boian – Vidra sau a pigmentilor albi folosiți la decorarea ceramicii din epoca târzie a bronzului, investigațiile asupra unor greutăți de lut eneolitice, analiza structurală și compozițională asupra ceramicii neolitice timpurii, eneolitice și din epoca bronzului sau asupra materialelor de construcție arse de la Bâzdâna – *La Cetate* și Stoina – *Cetate* au constituit demersuri exemplare prin modul de analiză a pieselor, dar mai ales prin faptul că au reușit să reconstituie multiple fațete ale comportamentului uman. Datele geologice (materiile prime litice din nord-estul Banatului), bioarheologice (sintetizate în ambițiosul proiect *BioMapPrehist*), rezultatele studiilor geofizice (precum cel de la Sultana – *Malu Roșu*), datările ^{14}C (disponibile pentru perioada târzie a eneoliticului în spațiul pruto-nistrean), extinderea analizei asupra așezărilor actualmente subacvatice (cele de pe litoralul bulgăresc al Mării Negre), sintetizarea informațiilor mai vechi sau mai noi (despre așezările de tip *tell*, așezările de tip Chișinău–Corlăteni, descoperirile aparținând primei epoci a fierului în nord-vestul României, situl Potârca sau așezările din a doua epocă a fierului din zona Nistrului mijlociu), istoriografia unei probleme controversate (relevanța ceramicii în încercarea de interpretare a siturilor din secolele VII–III a.Chr.) au întregit în chip fericit varietatea și ținuta științifică de prim rang a comunicărilor de pre- și protoistorie. Nu în ultimul rând, analiza unui comportament funerar atipic din necropola de la Stelnica a arătat, odată în plus, că observarea cu atenție a situației din teren poate avea rezultate surprinzătoare.

Cele cinci secțiuni dedicate epocii greco-romane au reunit 21 de comunicări (dintre care au fost susținute 19). Aparent, multe dintre prezentări s-au înscris pe linia tradițională, a comunicării rezultatelor campaniilor de cercetare de teren (*Zona*

Sacră, sectorul *Sud*, sectorul *Acropolă Centru-Sud*, *Basilica cu criptă* de la Histria, sectorul *A – la nord de Basilica A* de la Tropaeum Traiani, *principia* romană târzie de la Capidava, castrul de la Câmpulung – *Jidova*, termele militare de la Voinești, cercetările geomagnetice și arheologice din castrul de la Războieni – *Cetate*, *latera praetorii* a castrului de la Porolissum, edificiile X și Y de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, *Fortificația centrală* și sectorul *Nord* de la Romula). În spatele unor titluri lapidar sobre, s-au relevat însă adevărate modele de atentă și neostenită cercetare în teren (cu atât mai meritorie, cu cât, mult prea des, fondurile de săpătură sunt insuficiente), de analiză minuțioasă și complexă a datelor furnizate de cercetarea în teren, de permanentă și curajoasă căutare a unor metode noi, care să aducă o vie și subtilă reconstituire a realităților ascunse în spatele clădirilor dezvelite. Sinteza datelor arheologice și epigrafice referitoare la *praetorium consularis* de la Apulum a subliniat în mod exemplar caracterul particular al acestei clădiri, constituindu-se, totodată, într-o captivantă incursiune în modul de afișare a puterii în Imperiul roman. Un tezaur descoperit acum mai mult de 100 de ani, precum tezaurul de dioboli din Apollonia și Mesembria de la Tomis, poate întotdeauna (prin acribia investigațiilor referitoare la locul precis al descoperirii, componența și datarea sa) să constituie punctul de pornire al unei meritorii completări de precizie a unei perioade. Un text arid, precum scrierile atribuite lui Sextus Iulius Frontinus, citit cu interes și concentrare, a dus la un interesant și alert dialog, în urma căruia s-au schimbat idei cu siguranță folositoare pentru demersurile viitoare. O abordare a istoriei orașelor grecești de pe țărmul Mării Negre sau a prezenței romane în zona Dunării de Jos nu se mai cantonează doar în lumea socotită, la acea vreme, civilizată. Fie cu accent pe reprezentările figurate (reprezentările de barbari din coaliția constituită pentru invadarea Moesiei Inferior în iarna anilor 101/102 p.Chr.), pe numismatică (monedele romane din zona Orheiului), pe descoperiri rămase inedite (mormintele sarmatice de la Prăjeni) sau pe o anumită categorie de descoperiri (amforele arhaice de la Ciobruciu), relațiile dintre lumea greacă sau romană și barbari s-au arătat într-o perspectivă din ce în ce mai detaliată.

Aceeași diversitate a modalităților de abordare a caracterizat și cele 22 de comunicări susținute (din cele 23 înscrise) în cadrul secțiunilor dedicate epocii migrațiilor și Evului Mediu. O multitudine de informații extrem de valoroase a reieșit din prezentările cercetărilor întreprinse la citadela și moscheea de la Orheiul Vechi, sistemul defensiv al așezării de la Oltina, situl de la Noviodunum, clisiarnița mănăstirii Probota, Biserica reformată din Aiud, biserica Sfânta Vineri din Târgoviște, Câmpulung, Caransebeș, Timișoara sau culmea Tasoc. Investigațiile arheometrice asupra granatelor demontate din tezaurele de la Pietroasa, Apahida și Cluj-Someșeni sau asupra pieselor de sticlă de la Sobari s-au înscris într-un efort încununat de succes privind lărgirea metodelor de analiză a pieselor. Indiferent dacă are ca subiect piesele păstrate în depozitele unui muzeu (precum antichitățile creștine din colecția Muzeului Național al Banatului), descoperirile arheologice dintr-o anumită perioadă și regiune (depresiunea Silvaniei în secolele VII–XI) sau analiza pe spații largi a unui detaliu (ornamentul pseudo-cufic de pe inelele din secolele XIV–XVI), efortul de verificare,

comparare și sintetizare a datelor cunoscute este întotdeauna unul extrem de util, ce duce, nu de puține ori, la răsturnarea unor clișee de mult aflate în uz. Examinarea necropolelor de la Florești – *Polus Center*, Pecica – *Est/Duvenbeck* sau analiza antropologică a osemintelor incinerate de la Brăilița, pe lângă valoarea punctuală, de completare a informațiilor despre necropolele menționate, s-au constituit în modele de complexitate a investigației întreprinse asupra fenomenelor funerare. De sinteză sau de amănunt, prezentările centrate pe analiza pieselor atribuite unor anumite populații (vikingii pătrunși în spațiul est-carpatic, elementele atribuite Hoardei de Aur de la Nufăru sau tezaurul de monede ale Hoardei de Aur de la Costești) s-au impus atenției printr-un efort remarcabil de reunire a unor informații disparate și de articulare a lor într-o problematică de larg interes.

Privită prin prisma comunicărilor din ce în ce mai numeroase și mai diverse, sesiunea „Metodă, teorie și practică în arheologia contemporană”, a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, își merită pe deplin nu numai titlul, ci și interesul neobosit pe care-l stârnește, printre arheologi și nu numai.

Liana Oța*

REZUMATE

Probleme actuale ale arheologiei

Traci și daci în politica Partidului Comunist Român – Alexandru Barnea (FIB/IAB)

Autorul a surprins câteva aspecte legate de promovarea, de către conducerea partidului unic, a concepției sale referitor la traco-dacii de dinaintea cuceririi romane. Începând cu Programul Partidului Comunist Român din 1975, se impunea oficial specialiștilor acordarea unei importanțe supradimensionate rolului traco-dacilor la Dunărea de Jos. Cu rare excepții, publicațiile instituțiilor de specialitate au evitat asemenea exagerări. În schimb, cele direct subordonate conducerii PCR au publicat interpretări exagerate istoric și chiar false, care deveneau obligatorii pentru „învățăământul politic” din instituții, dar și pentru învățăământul preuniversitar și universitar. Erau, totodată, cenzurate și chiar blocate publicațiile de specialitate care nu urmau întocmai directivele atunci emise. Înființarea Institutului de Tracologie din 1979 s-a legat de aceeași politică, chiar dacă specialiștii grupați acolo au avut, cu unele excepții, o politică echilibrată, inclusiv prin propriile publicații. Dimpotrivă însă, „Analele de Istorie” publicate de „Institutul de pe lângă CC al PCR” au excelat în aberații care deveneau indicații obligatorii pentru învățăământ și cercetarea din domeniu.

Nerespectarea sau neglijarea „liniei” impuse a dus la blocarea sistematică a unor lucrări valoroase, cum a fost, de exemplu, cazul primelor două volume din noua ediție a *Istoriei Românilor*, apărute în 1980 și date la topit la câteva luni de la lansare, sau blocarea în 1987 a apariției volumului colectiv „*Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României*”.

---

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: loredanaota@yahoo.com.

Studiul obiectelor arheologice cu ajutorul tomografiei computerizate – Anca-Diana Popescu (IAB), Marta Petruneac, Marin Focșăneanu (IFIN–HH), Vlad Cărăbiș (IAB), Mircea Lechințan, Florin Constantin (IFIN–HH)

Tomografia computerizată reprezintă o tehnică imagistică tot mai des utilizată, în ultimii ani, pentru studierea obiectelor arheologice. Aceasta îmbină progresele deosebite obținute în două domenii, imagistica cu raze X și tehnica computațională. În principal, tehnica se bazează pe direcționarea unui fascicul de raze X spre obiectul de studiu și măsurarea efectelor din multiple orientări. Funcția de interes în tomografia cu raze X este coeficientul de absorbție, adică tendința unui material de a absorbi radiație X. Distribuția acestor coeficienți este transformată, cu ajutorul unui algoritm specializat, într-o imagine 3D a unui obiect, oferind astfel posibilitatea de a vizualiza interiorul obiectelor într-un mod nedistructiv.

Investigațiile autorilor s-au concentrat asupra unui lot semnificativ de obiecte preistorice realizate din lut (vase întregi și fragmente de vase, statuete antropomorfe) și metal (cupru, bronz, fier, argint, ca și piese bimetalice – cupru/bronz și fier). S-a folosit sistemul de tomografie computerizată Nikon XT H 225. Dotat cu o sursă puternică de raze X de tip micro-focus și detector cu rezoluție spațială înaltă, acest echipament asigură o viteză ridicată de achiziție a imaginilor la o calitate superioară. Cu ajutorul unui *software* performant, VGStudio MAX 3.0, datele colectate de tomograf sunt ulterior analizate și procesate. În cazul ceramicii, s-a putut determina grosimea pereților vaselor, când interiorul acestora nu era accesibil (fie vasele sunt lungi și înguste, fie conțin pământ sau alte materiale), au fost făcute observații asupra structurii pastei, în special asupra densității de particule din pastă, a fisurilor, a orientării golurilor lăsate de materia organică și chiar a modului de îmbinare a diferitelor segmente de lut. Rezultate bune au fost obținute și ca urmare a examinării obiectelor de metal, reușindu-se identificarea formei pieselor corodate, fisurilor și defectelor de turnare.

Peisaje ascunse: explorarea prin teledetecție și LiDAR a drumurilor, granițelor și câmpurilor de luptă din Carpații de sud-est – Valeriu Sirbu (IAB), Dan Ștefan, Maria-Magdalena Ștefan (MNCR Sf. Gheorghe), Eugen Silviu Teodor (MNIR)

Carpații de Curbură au constituit, încă din preistorie, poarta de legătură între spațiile dunărene și pontice, pe de o parte, și Transilvania și Europa Centrală, pe de altă parte. Cercetarea sistematică a coridoarelor strategice care traversează partea de sud-est a Munților Carpați urmează a fi realizată acum într-un nou proiect de cercetare – *Peisaje ascunse: explorarea prin teledetecție și LiDAR a drumurilor, granițelor și câmpurilor de luptă din Carpații de sud-est (HiLands)*.

Obiectivul acestui proiect constă în explorarea peisajelor montane și submontane, în special a celor împădurite, cu ajutorul tehnologiei LiDAR (din aeronavă, dar și din UAV), cu scopul identificării și documentării siturilor arheologice, coridoarelor majore de comunicație și câmpurilor de bătălie din Carpații de Curbură. Pentru aceasta urmează a fi realizate, la o scară fără precedent, investigații prin teledetecție de-a lungul celor mai importante coridoare strategice folosite din preistorie și până în epoca modernă: Rucăr – Bran, Drumul Tătarului, Drumul Moldovei prin pasul Oituz și unele dintre variante (valea Dâmboviței, valea Buzăului).

Investigațiile LiDAR vor fi urmate de numeroase studii geofizice și analize interdisciplinare la sol. În urma implementării activităților de cercetare din *HiLands*, va rezulta o vastă arhivă digitală a siturilor și structurilor arheologice și a anomaliilor micro-topografice cunoscute, dar, mai ales, necunoscute, identificate la scară regională. Vor fi puse, totodată, bazele clasificării tipologice, cronologice și culturale a structurilor identificate și analizate. Activitatea colectivului de cercetare al proiectului *HiLands* va determina o schimbare conceptuală semnificativă asupra înțelegerii unui patrimoniu arheologic de valoare deosebită, dar care are și potențialul de a determina o reconsiderare a interpretării unor evenimente și perioade-cheie din istoria României.

Cercetarea arheologică a fenomenelor etnice: o sinteză – Gheorghe Alexandru Niculescu (IAB)

Majoritatea arheologilor care vor să identifice etnii din trecutul îndepărtat continuă să creadă că disciplina lor le oferă tot ce este necesar pentru a face acest lucru, deși este limpede că obiectele și situațiile pe care le cercetează nu pot spune ce sunt etniile. Puține sunt încercările de a folosi științele sociale, iar cele mai multe dintre ele nu duc la rezultate care să scoată cercetarea din cadrele create de ideologiile naționale. Această situație este generată de felul în care sunt concepute relațiile dintre discipline, de ignorarea felurilor în care științele sociale produc cunoaștere despre fenomenele etnice și de absența unor reconfigurări ale metodologiei arheologice.

Arheologia epocii pre- și protoistorice

Cercetări arheologice în situl Poiana Cireșului – Piatra Neamț (campaniile 2016–2018). Noi contribuții la cunoașterea paleoliticului de pe valea Bistriței – Elena-Cristina Nițu (CNMCD Târgoviște), Marin Cărciumaru (CNMCD Târgoviște/UV, Târgoviște), Ovidiu Cîrstina, Florin Ionuț Lupu, Adrian Nicolae, Marian Leu (CNMCD Târgoviște)

Una dintre cele mai bogate zone cu descoperiri paleolitice din România este Valea Bistriței, caracterizată printr-o densitate remarcabilă de situri (circa 20 de așezări), localizate pe rama montană estică a Carpaților. Dintre toate așezările paleolitice cunoscute în această regiune, doar Poiana Cireșului a beneficiat de cercetări arheologice sistematice și, spre deosebire de celelalte situri, păstrează o succesiune crono-culturală lungă și diverse urme de cultură materială (materiale faunistice, unelte și arme din os, corn și fildeș, obiecte de artă și podoabă, vetre și urme ale unor structuri de locuire). Ultimele campanii de cercetări arheologice s-au concentrat pe săparea nivelurilor Gravettien II și III (28–30 ka cal. BP), precum și pe identificarea unor locuiri mai vechi. În comunicare sunt prezentate principalele rezultate și importanța lor pentru caracterizarea Gravettianului vechi din estul României.

Comunicarea a fost realizată în cadrul proiectului *PALEOTECH – Technical and symbolic behavior of the Paleolithic communities from East of the Carpathians (Romania) before and during the Last Glacial Maximum* (cod PN III-P3-ID-PCE-2016- 0614), finanțat de UEFISCDI.

Săpăturile arheologice din situl paleolitic de la Românești – Dumbrăvița, campania 2018 – Adrian Doboș (IAB), Wei Chu (U Köln), Alexandru Ciornei (IAB)

Situl de la Românești – *Dumbrăvița* este foarte important pentru înțelegerea evoluției Aurignacianului din Europa Centrală. În acest sit au fost efectuate cercetări atât în a doua jumătate a secolului trecut, de către Florea Mogoșanu, cât și recent, de către colective internaționale. Pe lângă locuirile aurignaciene, printre cele mai vechi din Europa, situl a fost ocupat și în perioada Gravettianului.

În anul 2018, au fost săpate opt carouri de 1×1 m. Obiectivul principal a constat în investigarea distribuției spațiale și stratigrafice a materialului arheologic. De asemenea, au fost căutate sursele de aprovizionare cu silex de Banat și au fost prelevate eşantioane de silex, pentru a fi studiate și comparate cu tipurile de silex folosite în sit.

Cu ocazia adâncirii săpăturii la peste 0,8 m, au fost descoperite sporadic piese litice, fapt ce i-a determinat pe autori să investigheze potențiala existență a încă unui nivel paleolitic. În campania din anul 2019, urmează ca autorii cercetării să determine dacă nivelul aparține Aurignacianului sau Paleoliticului Mijlociu.

Cercetări recente în situl montan al Bistriței moldovene – secvența crono-culturală din situl paleolitic Bistricioara – Lutărie III (jud. Neamț) – Mircea Anghelinu, Loredana Niță, George Murătoareanu, Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Cristina Cordoș (IAI), Daniel Vereș (IS–ER Cluj-Napoca), Alexandru Ciornei (IAB)

Ultimele campanii de cercetări arheologice desfășurate în situl de la Bistricioara – *Lutărie III* au modificat cunoașterea componenței și întinderii secvenței crono-culturale paleolitice. De la nivelurile epigravettiene mai tinere de 19 kyr uncal. BP identificate cu zece ani în urmă, în prezent, secvența de orizonturi compuse din derivate loessice, în alternanță cu soluri fosile mai mult sau mai puțin evidente, ilustrează în manieră nuanțată succesiunea Gravettian – Epigravettian din intervalul 31–17 kyr uncal. BP. Dacă nivelurile epigravettiene reflectă o considerabilă variabilitate tehnologică, de la opțiunile privind sursele de aprovizionare cu materii prime litice, până la cele care definesc economia debitajului, printre cele gravettiene trebuie menționat primul nivel cu vârfuri *à cran*, datat 23,3 kyr uncal. BP, descoperit în siturile din Bazinul Ceahlău. Printre obiectivele cercetărilor viitoare, se numără delimitarea așezării, precum și definirea cronologică a nivelurilor din partea superioară a secvenței stratigrafice.

Materiile prime litice din nord-estul Banatului: ocurență și disponibilitate – Alexandru Ciornei (IAB), Wei Chu (U Köln), Adrian Doboș (IAB)

Această contribuție a prezentat rezultatele unui număr de 15 periegheze, desfășurate în septembrie 2018, pentru identificarea surselor de materii prime litice din nord-estul Banatului. Scopul perieghezelor a fost acela de a stabili ocurența și disponibilitatea materiilor prime litice ce se pretează cioplirii. Cercetările s-au concentrat pe localizarea sursei primare de silex bănățean, material utilizat preponderent în siturile Paleoliticului superior de la Românești, Coșava și Temerești (jud. Timiș). Perieghezele au acoperit partea de sud-est a Podișului Lipovei, partea de nord-est a Piemontului Lugoșului și partea nord-nord-vestică a Munților Poiana Ruscăi, de-a lungul râurilor Bega Poieni, Bega Luncani și Bega (cursul superior). A fost pus în evidență faptul că silexul bănățean se găsește sub formă de blocuri de diferite dimensiuni, forme și culori, pe Vârful Cremenea, în apropiere de satul Poieni, la circa 8–9 km est-sud-est de situl Românești – *Dumbrăvița I*. De asemenea, silexul bănățean apare sub formă de galeți în pietrișurile holocene și pleistocene de-a lungul Begăi Poieni, dar și în depozitele de terasă (Pleistocen superior) ale Begăi, în apropiere de satele Curtea și Coșava. Aceste rezultate preliminare (localizarea și eşantionarea sursei, stabilirea ocurenței în apropierea siturilor paleolitice) reprezintă un prim pas în clarificarea descrierilor contradictorii privind silexul bănățean și o primă etapă în investigarea economiei materiilor prime utilizate în Paleoliticul superior din această zonă.

Falanga decorată de la Cuina Turcului. O re-evaluare a contextului simbolic și cultural – Adina Boroneanț (IAB), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Adrian Bălășescu (IAB)

Adăpostul de sub stâncă de la Cuina Turcului, din zona Cazanelor Mari, este unul dintre siturile din zonă cu o stratigrafie extrem de complexă, pornind de la mezolitic timpuriu și până în perioadă medievală. Între piesele de artă mobilieră decorate, cea mai cunoscută este falanga de cal, atribuită de către autorul cercetării arheologice (Alexandru Păunescu) mezoliticului. Artefactul a fost clasat drept piesă de patrimoniu, categoria tezaur, și se află în momentul de față în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României.

Analize recente, având ca scop studiul detaliat al siturilor cercetate din zona Porților de Fier, atât în ceea ce privește cronologia, cât și diversele tipuri de materiale arheologice, au impus un nou studiu al acestei piese de excepție. Deși publicată și expusă drept reprezentantă tipică a artei epipaleolitice/mezolitice, au existat întotdeauna voci care au militat pentru o încadrare cronologică mai târzie a piesei menționate, în eneolitic sau chiar în epoca bronzului.

Comunicarea a trecut în revistă informația referitoare la această piesă, publicată de-a lungul timpului, adăugând informații inedite legate de condițiile de descoperire. Piesa a fost studiată din punct de vedere arheozoologic și al metodelor și tehnicilor de prelucrare a osului. În final, au fost căutate analogii în literatura de specialitate, referitoare la preistoria timpurie. Luând în considerare toate informațiile obținute, este foarte probabil ca acest artefact să aparțină unei perioade mai târzii (eneolitic/epoca bronzului), și nu epipaleoliticului.

Necropola Boian de la Curătești (jud. Călărași) – Done Șerbănescu (CI), Alexandra Comșa (IAB)

Necropola culturii Boian de la Curătești a fost descoperită în anul 2005, ca urmare a acțiunii de eroziune accelerată a terasei înalte exercitată de apele lacului Mostiștea, care a fost transformat, de către întreprinzătorii de după 1989, din lac de acumulare pentru irigații într-un lac piscicol.

În vara anului 2005, autorii au fost informați, de către un fost lucrător pe șantier, că, pe malul lacului Mostiștea, la 800 m nord de necropola de la Sultana – *Valea Orbului*, valurile au dezvelit parțial un schelet, iar lângă acesta a fost descoperită o mărgică lobată din marmură, găurită pe dedesubt. Printr-o cercetare sumară la fața locului, au mai fost identificate două schelete. Pentru salvarea mormintelor a fost deschisă o suprafață de 10 × 20 m. În suprafața practică, la adâncimea de 3,50–4,45 m de la nivelul actual de călcare, la nivelul pânzei freatice, au fost, până în prezent, descoperite și cercetate 20 de morminte de înhumare din perioada eneolitică și patru morminte din epoca bronzului, atribuite, pe baza inventarului, culturii Coslogeni. Fiind la nivelul pânzei freatice, conturul gropilor mormintelor eneolitice nu a putut fi sesizat decât într-un singur caz. Adâncimea mare la care se află astăzi scheletele se datorează faptului că, de-a lungul vremii, necropola, situată la baza pantei terasei înalte, a fost acoperită de pământul scurs de pe terasă.

Majoritatea scheletelor descoperite erau așezate în poziție chircită, moderată sau accentuată, pe partea stângă. Într-un singur mormânt, scheletul era așezat pe partea dreaptă. Indivizii erau orientați pe direcții cuprinse între NE 64° și SE 124°, un singur mormânt fiind orientat cu craniul spre sud 190°. Mâna stângă a scheletelor era așezată sub obrazul stâng, sub bărbie sau era adusă în dreptul feței, iar mâna dreaptă, ușor îndoită din cot, era adusă cu palma pe femurul piciorului drept sau între femure. Toracele era așezat, în cazul a trei indivizi, cu fața în sus, la alți trei subiecți era așezat cu fața în jos, iar celelalte schelete aveau toracele întors pe partea stângă. Picioarele chircite moderat sau accentuat, aveau tibiile așezate paralel sau suprapuse numai în zona gleznelor, unde fuseseră legate inițial. Labele picioarelor se aflau în poziție anatomică normală, dar la doi subiecți ele erau întinse în continuarea tibiilor. În 14 dintre cele 20 de morminte cercetate, a fost descoperit inventar funerar, care constă din cinci vase de lut de mici dimensiuni, două tesle din rocă gălbuie, o lamă de silex, două așchii de silex, trei inele de os și mărgeli de diferite tipuri, confecționate din lut, cochilii de melci, cochilii de scoici marine și marmură. Analiza ritualului funerar și a obiectelor de inventar descoperite permite atribuirea necropolei de la Curătești purtătorilor culturii Boian.

Pentru acest cimitir, dispunem și de o dată exactă, obținută prin analiza radicarbon a unui fragment de os, prelevat de la scheletul descoperit în M. 19. Analiza s-a făcut în laboratorul de la Poznań: cod 096-CURATESTI-2010-M19 Poz-52599, datat 6000 ± 40 BP, 1,3‰N, 5,4‰C. Date calibrate: cu o probabilitate de 68,2% = 4944–4838 BC; cu o probabilitate de 95,4% = 4996–4792 BC.

Din rezultatele obținute reținem, cu probabilitate de 95,45%, că necropola de la Curătești se datează între anii 4996–4792 BC, ceea ce corespunde perioadei de evoluție a fazei Vidra a culturii Boian.

Descoperirea necropolei purtătorilor culturii Boian de la Curătești prezintă o importanță deosebită, deoarece îmbogățește documentarea existentă, având analogii în necropolele cercetate la Vărăști – *Grădiștea Ulmilor*, Andolina, Glina și Popești – Vasilați.

Comunicarea a inclus și o serie de date antropologice, referitoare la scheletele din necropola de la Curățești.

O veche poveste: contribuții la cunoașterea cronologiei ceramicii neolitice de la Vădastra – Radu-Alexandru Dragoman (IAB)

Încă de la fondarea arheologiei moderne românești și a tradiției cultural-istorice, în perioada interbelică, cronologia siturilor, a culturii materiale și periodizarea culturilor arheologice au reprezentat prin excelență obiectivul central al cercetării, dacă nu chiar singurul obiectiv. Cercetările arheologice efectuate în situl preistoric de la Vădastra (Oltenia, sudul României), în diverse perioade, nu au reprezentat o excepție, chiar dacă săpăturile lui Corneliu N. Mateescu (între 1946 și 1974, cu unele întreruperi) pot fi considerate aparte din multe puncte de vedere, în contextul de atunci al practicii arheologice românești. Cu toate acestea, exceptând unele referiri prezente în rapoartele de săpătură, până acum nu există nicio analiză special dedicată cronologiei ceramicii neolitice Vădastra, motiv pentru care printre arheologi continuă să persiste o serie de neclarități privind cronologia și atribuirea culturală a unora dintre principalele categorii ceramice. Drept urmare, în această comunicare, pe baza materialelor ceramice din câteva contexte cercetate la Vădastra, a analizelor tehnologice și a analogiilor cu alte contexte/situri aparținând aceleiași tradiții, autorul aduce în discuție raporturile cronologice între diferitele forme de tratare a suprafeței vaselor Vădastra. O astfel de clarificare nu este văzută ca un țel în sine, așa cum este cazul în tradiția cultural-istorică, ci reprezintă un prim pas în vederea înțelegerii conceptelor de timp, istorie și memorie în societatea neolitică de la Vădastra.

Un set de vârfuri de os descoperit în așezarea neolitică de la Turdaș – Luncă, jud. Hunedoara – Diana-Maria Beldiman (Șc. Centrală București), Corneliu Beldiman (U Pitești), Sabin Adrian Luca (MN Brukenthal)

Așezarea neolitică, din care provin artefactele de os care constituie obiectul comunicării, se află pe teritoriul com. Turdaș, în punctul numit „Luncă”, plasat la circa 100 m sud-vest de marginea localității, ocupând un segment al terasei înalte de pe malul stâng al Mureșului.

Cercetările arheologice sistematice, sub conducerea lui Sabin Adrian Luca, au fost reluate aici în anul 1992, constatându-se existența vestigiilor atribuite culturilor Turdaș și Petrești. În campania anului 1996, a fost explorată secțiunea S2/1996, cu dimensiunile de 22 × 2 m, trasată și cercetată în sectorul C, partea de est, către marginea așezării, cu adâncimea medie de 2 m. În bordeiul dublu B6/1996 s-a descoperit porțiunea mai înaltă care despărțea cele două încăperi (m 0–2), pe care se afla *in situ* o „trusă” de vârfuri de os.

Repertoriul artefactelor de os și corn descoperite în situl de la Turdaș – Luncă se compune dintr-un număr nedeterminat de piese, cele accesibile studiului fiind inedite. Până în septembrie 2009 au fost semnalate, selectiv, 21 dintre ele; alte 35 de piese provin din cercetările de salvare extensive recente (2011).

Comunicarea a propus analiza detaliată a setului de piese descoperit *in situ* în cuprinsul inventarului B6/1996. Acest set se compune din: șapte vârfuri de os, un nazal stâng de vită și o lamă de silex (N=9). Este vorba despre situația, rară pentru siturile preistorice din România, în care, potrivit datelor furnizate de autorul cercetărilor, vârfurile respective au fost recuperate grupate *in situ*, aspect care argumentează ipoteza după care ele compuneau o „trusă” de unelte utilizate, probabil, la prelucrarea pieilor sau a materialelor textile (perforare/coasere), păstrată într-o pungă sau bucată de piele/material textil.

Asocierea mai multor artefacte de același tip sau de tipuri apropiate într-un set, probabil confecționate și utilizate de către o singură persoană într-o secvență cronologică relativ scurtă, oferă un prilej rar de a studia comparativ diversele aspecte specifice acestor unelte, precum gradul de standardizare a opțiunilor (aplicarea unor clișee tehnice) în sfera alegerii materiilor prime, procedeele de obținere

și indiciile modului de utilizare, ca și ocupațiile practicate, permițând formularea unor ipoteze legate de comportamentul paleotehnologic și paleoeconomic în cadrul comunităților neolitice din spațiul intracarpatic, în general, și din cultura Turdaș, în special.

Câteva date despre resturile carpologice descoperite în unele vase întregi din așezarea de la Șoimuș – La Avicola (Ferma 2), jud. Hunedoara – Mihaela Golea, Cristian Eduard Ștefan (IAB)

În perioada august – noiembrie 2011, o echipă, formată din arheologi de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva și Muzeul Național de Istorie a României, a efectuat cercetări arheologice preventive pe traseul viitoarei autostrăzi A1 (Lugoj – Deva). A fost descoperită o așezare multistratificată cu vestigii aparținând perioadei neoliticului (cultura Vinča), epocii bronzului, epocii fierului, perioadei romane și epocii medievale. Așezarea neolitică avea două niveluri principale (cel inferior, alcătuit din bordeie, șanțuri și gropi, iar cel superior format din locuințe de suprafață, șanțuri și gropi). Datele absolute plasează această așezare la sfârșitul mileniului al VI-lea și începutul mileniului al V-lea a.Chr. (Vinča, fazele B și C).

În această contribuție, au fost analizate datele carpologice provenite de la semințe/resturi botanice descoperite într-o serie de vase întregi, recuperate din mai mult de nouă complexe (gropi, locuințe și șanțuri). Au fost identificate următoarele specii: *Triticum monococcum* (alac), *Cornus mas* (corn) și *Chenopodium album* (spanac sălbatic). Aceste specii se regăsesc și în alte așezări preistorice ale culturii Vinča. Ele se înscriu în eforturile colective de a pune în lumină evoluția neoliticului din zona Banatului și Transilvaniei.

Această comunicare a fost realizată în cadrul grantului Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică, CNCS – UEFISCDI, proiectul PN-III-P4-ID-PCE-2016-0676 (*BioMapPrehist*).

Podoabele descoperite în necropola Gumelnița de la Chirnogi – Șuvița Iorgulescu: mărturii ale simbolismului preistoric – Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Mădălina Dimache (MCG Oltenița)

Necropola de la Chirnogi – Șuvița Iorgulescu era situată pe terasa înaltă a Dunării, pe versantul de est al Șuviței Iorgulescu, și a fost identificată cu prilejul săpăturilor arheologice de salvare efectuate de către Done Șerbănescu în anul 1989, pentru construirea canalului Dunăre – București. Pentru acest studiu, autoarele au avut la dispoziție materialul conservat în cadrul Muzeului Civilizației Gumelnița din Oltenița, provenind din 10 morminte, dintr-un total de 58 de morminte atribuite culturii Gumelnița. Obiectele de podoabă sunt reprezentate mai ales de brățări confecționate din valvă de *Spondylus* (16 exemplare), care apar în majoritatea mormintelor, alături de un număr egal de plăcuțe perforate, confecționate din canin de *Sus scrofa*, de data aceasta piesele fiind grupate în două morminte. Inventarul funerar este completat de mici mărgărite circulare sau tubulare, confecționate din materii prime variate: *Spondylus*, os, malahit, cupru, șist verzui. La nivel tehnologic, atrage atenția schema de transformare a materiei prime, extrem de unitară pentru cele două categorii principale de podoabe. În cazul brățărilor, s-a utilizat o metodă de transformare prin fasonare directă, aplicată pe fața exterioară, care a eliminat zona mediană a valvei. Valva a fost prelucrată și pe fața internă, prin aceeași abraziune, care a vizat mai ales eliminarea platoului cardinal, cu dinții și fosele cardinale. În cazul plăcuțelor perforate, pentru obținerea suportului, s-a aplicat o metodă de debitaj prin bipartiție, combinată cu o metodă de debitaj prin segmentare. Procedeele de modificare ale suprafeței au fost abraziunea și *raclage*-ul, în timp ce unicul procedeu de modificare a volumului a fost perforația, cu o singură variantă tehnologică: rotația bifacială. Piesele analizate au prezentat grade diferite de evoluție ale uzurii, demonstrând, pe de o parte, că ele au fost purtate înainte de depunerea în mormânt și, pe de altă parte, că acumularea lor s-a realizat în timp.

Noi perspective asupra așezărilor de tip tell din sudul României – Radian-Romus Andreescu (MNIR)²

Așezările de tip *tell* din sudul României au fost, în ultimii ani, o preocupare constantă a specialiștilor în epoca eneolitică. Săpături, cercetări de teren, investigații geofizice, perspective aeriene, toate acestea au dus la rafinarea cunoștințelor noastre despre acest tip de așezare. Recunoașterile aeriene, spre exemplu, au completat imaginea mediului natural în care sunt amplasate *tell*-urile și au permis observarea câtorva detalii interesante referitoare la forma lor. Măsurătorile geofizice au adus clarificări în ceea ce privește densitatea locuirii și sistemele de protecție ale *tell*-urilor, iar cercetările geomorfologice au nuanțat ipotezele despre geneza acestui tip de așezare. Cercetările de teren au relevat o mare diversitate în ceea ce privește amplasamentul *tell*-urilor. A putut fi identificată, pentru anumite zone, existența unor tipare, cum este cel din Valea Teleormanului, unde multe situri sunt amplasate în zone joase, de luncă, protejate de terase.

Un alt fapt interesant este acela că, odată ales amplasamentul așezării, locuitorii fac o serie de amenajări în vederea optimizării locuirii, inclusiv sisteme de protecție.

Dincolo de criteriile geomorfologice utilizate de specialiști pentru clasificarea *tell*-urilor (în luncă, pe terase, pe insule etc.), rămâne deschisă discuția despre rolul acestor așezări în cadrul societății eneolitice. Forma, mărimea, durata, bogăția inventarului arheologic, ca și amplasamentul în teritoriu sau legăturile dintre situri ar trebui analizate contextual, pentru a încerca să răspundem la numeroasele întrebări legate de rolul și funcția acestui tip de așezare.

Rezultate preliminare asupra prelucrării silexului în așezarea gumelnițeană de la Vitănești – Măgurice. Studiu de caz: locuința 1/1993 – Radian-Romus Andreescu (MNIR), Roxana Dobrescu (IAB)

Așezarea de tip *tell* de la Vitănești – Măgurice se află în lunca râului Teleorman, într-o zonă mlăștinoasă, la baza terasei de nord-est. *Tell*-ul se prezintă ca o movilă relativ ovală, cu diametrele de circa 80–90 m și o înălțime maximă de circa 6 m.

Resturile locuinței L1, aparținând fazei Gumelnița B1, au apărut în secțiunea S I, trasată în anul 1993. Locuința, aflată la circa 50 cm sub suprafața solului, consta în mase de chirpici ars, printre care erau mai multe vase sparte *in situ*. Resturile de chirpici ocupau o suprafață de circa 4 × 4 m, orientarea aproximativă a acestora fiind nord-est – sud-vest. În interior, au fost descoperite o vatră, în mare parte deteriorată, precum și resturile unei structuri din plăci de lut puternic arse. Au fost descoperite multe vase în partea de nord a locuinței, acolo unde se presupune a fi fost o amenajare gen laviță.

Cartarea artefactelor descoperite în jurul construcției a arătat o situație interesantă. Astfel, au fost descoperite numeroase piese din silex, între care gratoare sau lame cu luciu specific, folosite probabil la seceri. Au mai fost descoperite unelte din cupru (o placă fragmentară, un ac, un cârlig), os și corn. Câteva oase par a fi fost sparte intenționat, pentru a fi folosite ca materie primă pentru unelte. În perimetrul locuinței erau puține obiecte, între care greutăți din lut ars, un topor de piatră fragmentar, o statueta prismatică din os.

Industria litică descoperită în zona locuinței a fost analizată din punct de vedere tehnologic și tipologic, urmând ca pe viitor să fie realizată și o analiză spațială.

² Din motive obiective, autorul nu a putut prezenta această comunicare la sesiunea Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din anul 2018, iar organizatorii au fost de acord cu susținerea ei în anul 2019. Rezumatul comunicării a mai fost publicat în *Cronica sesiunii anuale de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”*, SCIVA 69, 1–4, 2018, p. 299. Deoarece cronica de față își propune să redea cât mai fidel programul sesiunii 2019 și să nu-i deruteze pe cititori, același rezumat este publicat și cu acest prilej.

Descoperirea unui număr mare de artefacte în jurul acestei locuințe, în special pe latura de sud-vest, s-ar putea datora existenței unor amenajări, probabil din lemn, în această zonă. Aceasta ar sugera existența unui spațiu special în jurul locuinței, constituind, împreună cu aceasta, un fel de gospodărie.

Biografia tehnologică a artefactelor preistorice din materii dure animale. Studiu de caz: placă eneolitică de *Spondylus* – Corneliu Beldiman (U Pitești), Diana-Maria Beldiman (Șc. Centrală București)

Prezentarea a oferit datele analizei tehnologice integrale care stau la baza reconstituirii etapelor fabricării și utilizării unui artefact (placă multiperforată) confecționat din valva scoicii *Spondylus gaederopus* L., conservat în condiții foarte bune, descoperit în situl aparținând culturii Gumelnița (faza A1) de la Însurăței – *Popina II*, jud. Ialomița, în cursul cercetărilor efectuate în anul 2005 de către Stănică Pandrea (Muzeul Brăilei „Carol I”).

Inventarul complexului L2, în care a fost descoperit artefactul, este descris astfel de către autorii cercetărilor: „Locuința L2 a fost identificată în S1 c. 11–15 și S3 c. A1–A2 + c. B1 – B2, la adâncimea de –0,28/0,30 m, datorită resturilor de pereți prăbușiți neincendiați și incendiați. A fost cercetată parțial, în campaniile 2002–2004. [...] În campania 2005 am cercetat marginea estică a L2, între –0,38/0,40 m și –0,62/0,65 m. [...] Printre pereții prăbușiți, am descoperit o cantitate considerabilă de oase sparte, atât oase de mamifere, cât și oase de pește (mai ales vertebre de mari dimensiuni, care s-au putut păstra), precum și o mare cantitate de fragmente ceramice, provenind de la vase de tip Gumelnița A1 și Precucuteni II–III. [...] Materiale arheologice: Unelte, ustensile, podoabe. [...] *Ca podoabe, amintim un pandantiv din scoică, păstrat în întregime. Scoica este întreagă și este perforată – are o perforație mare și alte patru perforații mai mici* (s.n., C.B.)³.

Pe baza analizei microscopice sistematice a urmelor de fabricare și de uzură, este propusă reconstituirea biografiei tehnologice a artefactului, respectiv „lanțul operațional” al fabricării și utilizării: origine materie primă → debitaj → fasonare → utilizare → refasonare → reutilizare → abandon.

Aceste date permit: a) definirea specificului combinațiilor de soluții tehnologice aplicate; b) apropierea de înțelegerea simbolismului artefactelor de *Spondylus* în cadrul comunităților eneolitice de la Dunărea de Jos.

Revizuirea cronologiei perioadei târzii a eneoliticului pruto-nistean prin prisma noilor date ¹⁴C – Ghenadie Sirbu (IPC–AȘM Chișinău)

Un rol important în cercetarea culturilor arheologice îl joacă încadrarea cronologică a materialelor descoperite. Pentru cultura Cucuteni – Tripolie sunt elaborate o serie de scheme cronologice, în care cercetătorii au încadrat siturile având drept criteriu diferențele din ansamblul stilistic al ceramicii specifice acestora. Odată cu posibilitățile de a obține unele rezultate în urma analizelor ¹⁴C, a început o nouă etapă în soluționarea problemelor legate de încadrarea cronologică a siturilor cucuteniene în general, și a celor eneolitice finale, în special. Demersul autorului s-a axat pe o serie de 17 probe ¹⁴C, provenite din complexe descoperite în cadrul a cinci așezări (12) și a două morminte (5). Materialele utilizate drept probe au fost fragmente de oase de animale și cereale calcinate – în cazul așezărilor – și dinți de om – în cazul mormintelor. Datele obținute permit ancorarea aspectelor de tip Bădrăgi, Brânzeni și Gordinești în tabloul cronologic al eneoliticului târziu din silvostepa pruto-nisteană, în special, și din spațiul est-carpatic, în general.

Astfel, noile rezultate au permis unele corectări în ceea ce privește poziția cronologică a acestor aspecte în periodizarea generală a eneoliticului est-carpatic, fiind totodată evidențiate sincronismele cu alte *facies*-uri culturale de la sfârșitul mileniului al IV-lea – începutul mileniului al III-lea a.Chr.

³ S. Pandrea, M. Vernescu, C. Croitoru, *Însurăței, jud. Brăila. Punct: Popina I, Popina II*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2005, București, 2006, p. 200–201.

Rezultate preliminare ale studiului geofizic din tell-ul de la Sultana – Malu Roșu – Adrian Șerbănescu (ICUB), Constantin Haită (MNIR), Cristina Covătaru, Ovidiu Frujină, Cătălin Lazăr (ICUB)

În luna septembrie a anului 2018, colectivul de cercetare de la Sultana – *Malu Roșu* a realizat o serie de prospecțiuni geofizice, atât pe versantul de sud-vest, cât și pe cel de sud-est al așezării de tip *tell*. Cu ajutorul tehnicii ERT, au fost realizate 10 profiluri electrice, iar georeferențierea acestora s-a realizat cu ajutorul unei stații totale. Scopul acestor investigații a fost acela de a completa datele legate de sistemul de delimitare identificat în cazul *tell*-ului de la Sultana – *Malu Roșu* în urma realizării unor sondaje magistrale și a înregistrării lor stratigrafice, în anii 2005–2006.

Prezentarea s-a concentrat pe rezultatele preliminare ale acestor prospecțiuni geofizice, al căror scop a fost identificarea unor anomalii geofizice, în încercarea de a localiza și cartea sistemul de delimitare a *tell*-ului eneolitic de aici; acest demers este al doilea studiu arheogeofizic efectuat în *tell*, după cel din anul 2003 al lui C. Nemeș, atunci când a fost efectuat un profil cu trei configurații diferite de electrozi.

Au fost realizate opt profiluri pe versantul sud-vestic, pe ambele laturi ale sondajului cu scop geomorfologic și sedimentologic, și două profiluri pe versantul sud-estic, mult mai abrupt. Lungimile profilurilor diferă în funcție de topografie, dar separația electrozilor este aceeași (1 m).

Deși aflat într-o fază incipientă, studiul oferă informații noi, dar și date complementare celor deja existente. Profilurile realizate pe versantul sud-vestic prezintă anomalii care reflectă o activitate antropică intensă, între care și acelea ce pot fi asociate cu structurile căutate, respectiv cele două șanțuri și valul de pământ, toate cu rol de delimitare și posibil defensiv, ale *tell*-ului. Cele două profiluri efectuate pe versantul sud-estic prezintă o serie de anomalii care pot, la rândul lor, defini structuri care fac parte din același sistem de delimitare.

Prezentarea a fost realizată în cadrul unui grant al Ministerului Cercetării și Inovării, derulat cu sprijinul CCCDI – UEFISCDI, proiect nr. PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0686 în cadrul PNCDI III.

Un nou sit preistoric de pe teritoriul comunei Gogoșari, jud. Giurgiu – Raluca Kogălniceanu, Cristian Eduard Ștefan (IAB), Mădălina Dimache (MCG Oltenița), Loredana Niță (UV Târgoviște)

Cu ocazia unei periegeze efectuate în toamna anului 2016, pe malul stâng al râului Parapanca, la sud de satul Izvoru, comuna Gogoșari, jud. Giurgiu, a fost identificat un sit preistoric, care nu a fost semnalat până în prezent în literatura de specialitate. Analiza ceramicii a dus la concluzia că este vorba despre o așezare din faza Spanțov a culturii Boian (eneolitic timpuriu), suprapusă de o locuire aparținând culturii Gumelnița (eneolitic târziu) și de o alta aparținând culturii Coslogeni (bronz târziu). Descoperirile aparținând acestui sit au fost prezentate și încadrate în contextul mai larg al celorlalte urme de locuire preistorică identificate în zonă în ultimii aproximativ 70 de ani.

Studiu arheometric asupra pigmentilor de pe ceramica Boian-Vidra din siturile de la Sultana, Vidra și Vlădiceasca – Vasile Opreș (MMB), Corina Anca Simion, Dragoș Mirea (IFIN-HH), Cristina Bartha, Arpad Rostas, Florinel Sava, Mihail Secu, Aurel Mihai Vlaicu, Alin Velea (INCDFM)

În anul 2018, a fost prezentată la sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” o sinteză a rezultatelor mai vechi și mai noi desprinse în urma analizelor arheometrice pe pigmenți de culoare albă sau roșie, aplicați pe ceramica Boian (în special fazele Giulești și Spanțov) de la nordul Dunării⁴. Cu acea ocazie, au fost subliniate rezultatele concludente, limitările metodelor aplicate, precum și perspectivele unor cercetări viitoare.

⁴ Vezi rezumatul publicat în *Cronica sesiunii anuale de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”*, SCIVA 69, 1–4, 2018, p. 297.

Autorii au prezentat, în anul 2019, rezultate preliminare, obținute prin metode arheometrice complementare, aplicate pe noi probe de pigmenți albi și roșii încrustați pe ceramică Boian, faza Vidra, descoperită în siturile eneolitice de la Sultana, Vidra și Vlădiceasca. Eșantionarea probelor supuse studiului a avut în vedere investigarea pigmenților care au fost utilizați pentru decorarea ceramicii produse în trei situri aproximativ contemporane (dată fiind încadrarea în aceeași fază culturală) din sudul Câmpiei Române. Întrebările pentru care autorii au căutat și au obținut răspunsuri au fost: (1) care este natura compușilor din compoziția pigmenților?; (2) cum se individualizează probele din punct de vedere al compoziției chimice și mineralogice?; (3) ce tehnologii de preparare și rețete de pigmenți au fost utilizate?; (4) care sunt posibilele surse de materii prime?; (5) ce tradiții regionale și particularități locale pot fi decelate?; (6) cum se încadrează noile rezultate în tabloul general al pigmenților de pe ceramica Boian de la nordul Dunării? Investigațiile arheometrice au constatat în aplicarea metodelor XRF, *in air*-PIXE și EDX pentru determinarea compoziției chimice, XRD și FT-IR pentru determinări mineralogice, RES pentru caracterizarea centrilor paramagnetici, DSC pentru analiza transformărilor termice și SEM pentru observarea microstructurilor.

Investigații imagistice, experimentale și statistice asupra unor greutăți de lut eneolitice –

Bogdan Manea (ICUB), Mircea Lechințan (IFIN-HH), Gabriel Popescu (ICUB), Theodor Ignat, Vasile Opreș (MMB), Florin Constantin (IFIN-HH), Mădălina Dimache (MCG Oltenița), Valentin Parnic (MDJ), Roxana-Nicoleta Bugoi (IFIN-HH), Cătălin Lazăr (ICUB)

Utilizarea unor metode noi de cercetare, preferabil non-distructive, constituie un aspect foarte important și actual al arheologiei. O abordare interdisciplinară, prin intermediul unor tehnici aparținând altor științe (fizică, geologie, chimie etc.), reprezintă soluția optimă în vederea obținerii de noi informații pe această temă.

Una dintre aceste metode de cercetare, care vine în sprijinul analizelor petrografice și fizico-chimice, este tomografia computerizată (CT-scan), care a permis studierea interiorului artefactelor manufacturate din lut. Utilizând această tehnică, s-a urmărit caracterizarea pastei (pe baza incluziunilor naturale sau a degresanților) din care au fost produse artefactele respective sau identificarea aspectelor referitoare la lanțul tehnologic de manufacturare a acestora, rezultate dificil de obținut prin intermediul metodelor tradiționale.

Prezentarea și-a propus evidențierea impactului benefic pe care CT-scan îl are asupra investigării imagistice a greutăților de lut ars. Studiul a fost realizat pe un lot de 58 de piese, de diferite forme (predominant ovoidale sau piramidale), atribuite culturii Gumelnița (cca 4500–3900 cal. BC). Artefactele provin din siturile arheologice Sultana – *Malu Roșu*, Gumelnița și *Măgura* – Jilava. Scopul abordării a fost stabilirea diferențelor tehnologice, observabile în compoziția pastei, prin studierea golurilor din structura acestora și prin identificarea tipului de incluziuni non-plastice (organice sau anorganice) existente în structura internă a pieselor. Clasificarea particulelor s-a realizat pe baza frecvenței, morfologiei, dimensiunii și densității.

Rezultatele obținute în urma acestui studiu, dublate de replicări experimentale și analize statistice, au permis autorilor identificarea unor asemănări sau diferențe de comportament tehnologic de la un sit arheologic la altul, metoda utilizată dovedindu-se o soluție de viitor în problematica identificării modului de confecționare a obiectelor de lut.

Această prezentare a fost realizată în cadrul grantului finanțat de Ministerul Cercetării și Inovării din România, CCCDI – UEFISCDI, proiect nr. PN-III-P4-ID-PCE-2016-0676, din cadrul PNCDI III.

Studii structurale și compoziționale complexe asupra ceramicii preistorice –

Arpad Rostas, Cristina Bartha, Elena Matei, Corina Secu, Florinel Sava, Alin Velea, Mihail Secu (INCDFM), Adina Boroneanț, Roxana Dobrescu, Anca-Diana Popescu, Radu Băjenaru (IAB)

În România ultimilor 15 ani, a crescut semnificativ interesul față de investigațiile arheometrice, grație dotării cu aparatură de ultimă generație a laboratoarelor de specialitate.

Au fost prezentate rezultate preliminare ale unui studiu complex asupra unor fragmente ceramice preistorice, folosind o gamă largă de analize fizico-chimice: structurale (analiză XRD), morfologice (microscopie SEM – analiză elementală și optică), magnetice (rezonanță magnetică EPR), optice (FT-IR, termoluminescență) și analiză termică (DTA/TG).

Probele ceramice au fost prelevate din situri arheologice atribuite neoliticului (Vădastra, Crușovu, Radovanu) și epocii bronzului (Verbița, Cârna și Chitila).

Ulterior, acestea vor fi integrate într-un tablou mai larg, care va permite concluzii viabile, cu privire la evoluția, constanțele și particularitățile proceselor tehnologice de realizare a ceramicii și a unor structuri de lut ars.

Cercetările efectuate s-au derulat în cadrul colaborării științifice dintre IAB și INCDFM.

Caracterizarea fizico-chimică a pigmentilor albi utilizați la decorarea ceramicii din Bronzul târziu din sudul României (aprox. 1550–1350 cal. BC). Studiu preliminar – Nona Palincăș (IAB), Mihai Straticiu, Dragoș Mirea (IFIN–HH), Aurel Mihai Vlaicu, George Stan (INCDFM), Maria-Mihaela Manea, Corina Anca Simion (IFIN–HH), Alin Velea (INCDFM), Livius Trache (IFIN–HH)

Comunicarea a prezentat un stadiu de lucru al caracterizării fizico-chimice a pigmentilor utilizați la decorarea ceramicii din Bronzul târziu (cca 1550–1350 cal. BC), din zona aflată între Carpații Meridionali și Dunăre (ceramică de tip Fundeni-Govora).

Procesul de formare a acestui stil ceramic este, deja de decenii, intens discutat. Obiectivul acestui studiu este acela de a depăși discuția strict stilistică prin studii de arheometrie, deoarece acestea din urmă pot oferi date despre producția și circulația vaselor și, prin acestea, despre formarea stilului în discuție. Studiul tehnologic a fost limitat la pigmentii albi – conform literaturii de specialitate, singura culoare de pigment utilizată la decorarea ceramicii, deoarece pentru studiul tehnologic al pastei nu există finanțare.

Probele au fost selectate din toată aria de distribuție. Analizele au fost efectuate la IFIN– HH și INCDFM.

S-a urmărit:

1. determinarea principalelor componente chimice ale rețetei. Metodele utilizate au fost: emisia de raze X indusă prin excitație cu protoni (PIXE), spectroscopie Raman cu transformată Fourier (FT-Raman), spectroscopie cu dispersie de raze X (SEM-EDS), spectroscopie în infraroșu cu transformată Fourier cu reflexie totală atenuată (FT-IR ATR);

2. caracterizarea imagistică a pigmentilor. Metoda: microscopia electronică de baleiaj (SEM).

Din compararea rezultatelor analizelor cu distribuția spațială a probelor rezultă:

– moduri diferite de producție (zone cu olari itineranți vs. zone cu producători pentru zone mici);

– schimb de ceramică pe distanțe relativ mici;

– nevoia de a gândi tehnologia ceramicii și în termeni de gen (studii stilistice arată că cel puțin unii dintre olarii itineranți trebuie să fi fost femei, ceea ce contrazice ideea predominantă asupra femeilor limitate la sfera domestică).

Primele rezultate ale proiectului BioMapPrehist – Adrian Bălășescu (IAB), Ionela Crăciunescu (CNAIR SA București/în proiect IAB), Valentin Radu (MNIR/în proiect IAB), Mihaela Danu (UAIC Iași), Valentin Dumitrașcu, Mihaela Golea (IAB), Mariana Balint, Xenia Pop (în proiect IAB), Cătălin Lazăr (ICUB)

Proiectul *BioMapPrehist* propune o serie de noi abordări științifice privind preistoria României (cca 40000–650 cal. BC), din perspectivă bioarheologică, pe baza integrării interdisciplinare a datelor arheozoologice și arheobotanice.

Motivația principală a proiectului o constituie necesitatea constituirii în România a unei baze de date integrate privind fauna (moluște, pești, reptile, păsări, mamifere) și vegetația (semințe,

cărbune, polen) descoperite în contexte arheologice, care reprezintă un instrument indispensabil unei cercetări moderne. În aceste circumstanțe, autorii au încercat să realizeze o analiză complexă integrată a interacțiunii dintre societate, mediu și biodiversitate pentru Pleistocenul final și Holocenul de pe actualul teritoriu al României. Acest interval cronologic reprezintă o perioadă critică în evoluția umanității, mai precis momentul în care are loc transformarea graduală a comunităților umane din vânători-culegători în agricultori-fermieri. Perioada vizată cuprinde paleoliticul, mezoliticul, neoliticul, eneoliticul, epoca bronzului și prima epocă a fierului (Hallstatt). Proiectul este conceput să ofere o imagine exactă a evoluției faunei și vegetației pe o perioadă de circa 40000 de ani, corelând datele despre comunitățile umane din zona studiată și preferințele lor alimentare, gestionarea resurselor de mediu și strategiile de adaptare particulare.

Obiectivul principal al proiectului este dezvoltarea unui instrument analitic complex pentru cercetătorii din țară și Europa, pe baza datelor bioarheologice, valorificarea patrimoniului cultural național, precum și integrarea statistică a acestora prin intermediul metodelor GIS, în vederea cunoașterii fundamentale a evoluției și distribuției faunei și vegetației (implicit consumul acestora de către oameni, paleoeconomia, strategiile de procurare a hranei, evenimente-cheie care afectează dieta umană, din punct de vedere geografic (orizontal) și cronologic (vertical)).

Această comunicare a fost susținută de către un grant al Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică, CNCS – UEFISCDI, proiectul PN-III-P4-ID-PCE-2016-0676.

Early Bronze Age underwater settlements from the Bulgarian Black Sea coast viewed from the perspective of the ceramic material – Hristina Vasileva (U Sofia)

The underwater settlements were discovered at the beginning of the last century by two of the doyens of the archaeology in Bulgaria – K. and H. Škorpil. In 1921, near the village of Strashimirovo on the western part of the Lakes of Varna, dredge works were made for the construction of a canal connecting the Lake Beloslav or also called Lake Gebedjensko, with Lake Varna. Then the dredging machine took out from the water wooden poles, ceramic sherds, animal bones and other artefacts. In 1927, similar finds were located by dredging the port in Sozopol in the southern parts of the Bulgarian Black Sea coast.

Since the first documented settlement have passed almost 100 years. In that time, more than 17 underwater settlements were registered from the area of the Bulgarian Black Sea coast dating from the Early Bronze Age. In the past, they were interpreted as pile-dwellings of prehistoric fishermen living in a lagoon along the Black Sea shore. That theory kept changing during the years with the new information that has been gathered, but no definite answer could be given.

With the accumulation of new evidence, a lot of questions were answered, and a lot more arose, like: were those settlements really pile-dwellings or were they build on the ground near the water basins? Were there transgressions and regressions of the Black sea and in what scale? What was the paleogeography and climate of the region? That is the reason to think that the problematics is still actual and relevant today. The ceramic material could offer an adequate answer to the questions of relative chronology of the settlements and could outline some pattern for horizontal stratigraphy. That is quite needed especially for the settlement found in the Lakes of Varna because of the high density in which they are located. The author presented the characteristic pottery from the underwater settlements from the Bulgarian Black Sea coast.

Inele de buclă de epoca bronzului din nordul Peninsulei Balcanice – Stefan Alexandrov (INAM Sofia)

Autorul a discutat diferitele tipuri de inele de buclă caracteristice pentru epoca timpurie a bronzului în zona nordică a Peninsulei Balcanice (Zimnicea, Lefkas, Mala Gruda etc.). Au fost abordate subiecte precum originea și răspândirea acestor piese și propuse noi ipoteze cu privire la tipologia și cronologia acestora.

Cercetări arheologice în necropola tumulară de la Dealu Mare/Podele – Vârful Pietrei, jud. Hunedoara – Cristian Schuster (IAB), Nicolae Cătălin Rișcuța, Antoniu Marc, Romică Pavel (MCDR Deva), Mihaela Bleoancă, Florin Ciulavu (ICEM–GS Tulcea), Alexandra Comșa (IAB)

Necropola tumulară de la Dealu Mare/Podele – Vârful Pietrei, jud. Hunedoara, a fost descoperită în urmă cu două decenii. În anul 2018, a fost cercetat un tumul din această necropolă. Construcția se încadrează în rândul monumentelor funerare de acest tip documentate în Munții Apuseni. În interiorul movei au fost descoperite patru morminte cu defuncții depuși în poziție chircită. Din cadrul inventarului funerar, se remarcă un inel de buclă din aur.

Depozitul de piese de metal din peștera Emen (districtul Veliko Tărnovo) – Radu Băjenaru, Anca-Diana Popescu (IAB)

Autorii au discutat depozitul de piese de metal din Peștera Emen, Bulgaria, pe care majoritatea autorilor l-au datat în perioada mijlocie a epocii bronzului. Au fost prezentate condițiile stratigrafice în care a fost găsit acest depozit, tipurile de piese care îl alcătuiesc și compoziția metalului din care acestea sunt făcute. Pe baza unor piese de metal similare ca formă și a contextelor de descoperire a acestora, este propusă o nouă încadrare cronologică a depozitului de la Emen.

O spadă scurtă de bronz descoperită recent la Buzău – Roxana Munteanu, Daniel Costache (MJ Buzău)

În cursul anului 2018, în apropierea orașului Buzău, a fost descoperită întâmplător o spadă scurtă de bronz. Având lungimea de 46,9 cm, piesa se păstrează în stare bună, lipsindu-i doar extremitatea mânerului. Detaliile morfologice și stilistice ale lamei permit atribuirea acesteia tipului Boiu-Sauerbrunn. Aspectul gardei și al mânerului nu corespunde însă acestei încadrări tipologice, ceea ce deschide calea interpretărilor privind încadrarea corectă a perioadei de utilizare a armei. În interpretarea descoperirii de la Buzău, au fost luate în considerare datele cunoscute privind spadele de bronz aparținând epocii bronzului și epocii fierului din estul României, contextele de depunere specifice acestei categorii de obiecte, precum și unele detalii legate de utilizare.

Cercetări arheologice în așezarea din perioada mijlocie a epocii bronzului de la Siliștea – Pe Cetățuie (2017–2018) – Neculai Bolohan (FI–UAIC Iași)

Rezultatele cercetării realizate în 2017 și 2018 la Siliștea – Pe Cetățuie, com. Români, jud. Neamț, au adus noutăți și completări utile privind frecventarea spațiului așezării în perioada mijlocie a epocii bronzului. Cercetările arheomagnetice și utilizarea fotografiilor aeriene au reconfirmat datele privind configurația așezării, raportarea acesteia la mediul înconjurător, precum și existența unor structuri antropice. Datele stratigrafice obținute prin decopertarea suprafeței CasC aduc unele clarificări privind posibila existență a două etape de locuire. Înregistrările topografice actuale și corecțiile aduse celor mai vechi constituie baza pentru dezvoltarea viitoarelor unități de săpătură.

În depresiunea Cracău-Bistrița se mai află câteva așezări contemporane, cercetate din punct de vedere arheologic (Costișa – Cetățuie, Deleni, Borlești – Dealul Runcu), care sunt situate într-o zonă de contact a comunităților Costișa și Monteoru. Acest areal dispune de numeroase surse de apă sărată, element al subzistenței și contactelor intercomunitare. Prezența obiectelor de port de tip *Noppenringe* la Siliștea – Pe Cetățuie, ale căror prototipuri și compoziție chimică probează existența legăturilor cu Europa Centrală, reprezintă un indicator util al recunoașterii conexiunilor la lungă distanță. În aceeași cheie de lectură, apreciabila cantitate de artefacte, a cărei origine este legată de zona de curbură a Carpaților, probează conexiunile dintre vecinătăți.

Materialul identificat, documentat și extras, aduce completări privind registrul tipologic al olăriei locale, multiplicarea datelor privind recunoașterea practicării țesutului, prelucrării pietrei și prelucrării materiilor prime dure de origine animală. În același registru, se înscriu și artefactele care probează prelucrarea prin măcinare a surselor alimentare pentru dieta zilnică a comunității. Resturile de la construcții au apărut sub forma unor fragmente de lipitură din lut care poartă amprenta unor structuri din lemn, destul de rare și răspândite aleatoriu pe suprafața așezării.

Datele obținute au confirmat existența unui centru fortificat, în care au fost identificate reprezentări materiale specifice epocii mijlocii a bronzului de la răsărit de Carpați.

Așezările comunităților tracice timpurii de tip Chișinău-Corlăteni: studiu comparativ – Livia Sîrbu (IPC–AȘM Chișinău)

Comunitățile culturii Chișinău-Corlăteni locuiau, de regulă, în așezări deschise, amplasate în locuri joase, în apropierea surselor de apă, pe terenuri favorabile activităților economice. Așezările se întemeiau, în special, pe prima sau pe a doua terasă a râurilor și pe promontorii nu prea înalte. Dar, totodată, sunt cunoscute și așezări amplasate pe locuri înalte, care îngreunau accesul la ele, dar care nu erau fortificate artificial. Așezările fortificate se întâlnesc extrem de rar. Până în prezent, este cunoscută doar una – cea de la Căndești, pe teritoriul României, al cărei sistem defensiv este reprezentat prin val de pământ și șanț adiacent.

Toate așezările aveau suprafețe mici (de până la 1 ha) și mijlocii (2–5 ha), mai rar se întâlnesc cele mari (9–10 ha) și doar ca excepție cele foarte mari (19–40 ha). Adesea, așezările culturii Chișinău-Corlăteni erau amplasate pe locurile așezărilor din alte epoci, în special cele ale așezărilor culturii Noua, fie suprapunându-le (integral sau parțial), fie aflându-se în imediata lor apropiere. Un interes aparte prezintă succesiunea stratigrafică a acestor două orizonturi culturale, cronologic consecutive, mai ales din perspectiva lipsei legăturilor genetice dintre ele. Rezultatele cercetărilor arheologice au permis specialiștilor să constate prezența vestigiilor specifice ambelor culturi (artefacte, structuri de habitat și alte complexe), în cadrul mai multor monumente.

Comunicarea s-a bazat pe analiza comparativă a unor așezări de tip Chișinău-Corlăteni, în care a fost atestat și nivelul cultural de tip Noua, în vederea stabilirii unor eventuale elemente comune (preluate din Bronzul târziu).

Situl arheologic de la Vânători – La Jolică, jud. Galați. Cercetări noi, alte perspective – Sorin-Cristian Ailincăi (ICEM–GS), Adrian Adamescu, Tudor Mandache (MI Galați), Mihai Constantinescu (FIB/IA–FR)

Cunoscut încă din anii '70, situl arheologic de la Vânători – *La Jolică*, jud. Galați, a fost invocat de multe ori pentru argumentarea unor modele de evoluție a primei epoci a fierului la Dunărea de Jos. Relativ recent, a fost publicat un articol⁵ dedicat valorificării materialelor arheologice (în cea mai mare parte inedite) provenite din acest sit. Pe baza datelor disponibile atunci, autorii își exprimau îndoiala asupra atribuirii acestei locuiri unui orizont cu ceramică incizată, anterior culturii Babadag, mai ales datorită faptului că, de la suprafața solului, precum și din săpăturile efectuate de Marilena Florescu și Mircea Nicu, proveneau și o serie de fragmente ceramice decorate prin imprimare, în manieră Babadag.

Noile cercetări (2017–2018), susținute și de o mică serie de datări ¹⁴C, indică totuși existența unei stratigrafii pe orizontală, mult mai complexă decât se aprecia inițial.

⁵ S.-C. Ailincăi, A. Adamescu, F. Mihail, *Noi date despre începuturile epocii fierului la Dunărea de Jos. Așezarea de la Vânători – La Jolică, jud. Galați*, SCIVA 65, 1–2, 2014, p. 5–48.

Observații privind săbiile scurte cu mâner în formă de „T” în Hallstatt-ul mijlociu – Vlad-Ștefan Cărbășiș (IAB)

Prezentarea a propus o perspectivă lărgită asupra unei anumite categorii de arme, mai precis săbiile scurte cu mâner în formă de „T”. Până în prezent, au fost descoperite circa 45 de piese care pot fi încadrate în acest tip. Răspândirea acestora sugerează trei zone geografice de distribuție, în ariile mai multor grupe culturale relativ contemporane: Basarabi, Glasinac, cercul sud-est hallstattian, în special grupul Dolenjska, precum și în Picenum. Piese au fost analizate din punct de vedere morfologic și tipologic, dar au fost luate în considerație, de asemenea, poziția pieselor în morminte și tratamentul la care au fost supuse. Asocierile pieselor din inventarele funerare sugerează atât puncte comune, cât și diferențe notabile. Cronologia acestora rămâne o problemă deschisă, însă aceste piese pot fi încadrate, cu relativă certitudine, în a doua jumătate a secolului al VIII-lea – prima jumătate a secolului al VII-lea a.Chr.

Cimitirul din prima epocă a fierului de la Valea Stânii (com. Țițești, jud. Argeș) – sinteză asupra primelor cinci campanii de săpături arheologice (2014–2018) – Dragoș Măndescu (MJ Argeș)

Începând cu anul 2014, cercetarea sistematică a necropolei hallstattiene de incinerare de la Valea Stânii a avut drept rezultat explorarea, până în prezent, a 19 tumuli din cei circa 40, câți numără întregul sit. Comunicarea a prezentat aspecte legate de rit și ritual funerar, problematica atribuirii cronologice (grupul Ferigile) vs încadrarea cronologică (unele elemente mai timpurii decât cronologia general acceptată a grupului), prezența mormintelor de cai (de asemenea incinerate) în marginea mantalei de piatră a tumulilor. De asemenea, au fost discutate câteva aspecte legate de inventarul funerar – ceramica, majoritatea cu analogii generale în grupul Ferigile, armele și podoabele, piesele de harnașament, de asemenea comune grupului respectiv, deși unele tipuri de piese de inventar descoperite la Valea Stânii erau cu totul necunoscute, până acum, la sud de Carpați (mărgeli de caolin, vârfuri de săgeți din bronz „de tip scitic”, solzi de armură din fier etc.). A fost subliniată importanța acestei necropole pentru cunoașterea Hallstatt-ului târziu sud-carpatic și necesitatea continuării cercetărilor, cu atât mai mult, cu cât situl este distrus sistematic de lucrările agricole.

Perioada târzie a primei epoci a fierului în nord-vestul României. Descoperiri recente din vestul Sălajului – Ioan Bejinariu (MJIA Zalău)

Perioada târzie a primei epoci a fierului din Câmpia Tisei include intervalul cronologic cuprins între mijlocul secolului al VII-lea – sfârșitul secolului al V-lea/prima jumătate a secolului al IV-lea a.Chr. Cercetările arheologice au dovedit prezența în număr mare a artefactelor de factură „răsăriteană” sau „scitică”, apariția timpurie a ceramicii lucrate la roata olarului, precum și difuzarea unor produse provenite din lumea greacă. Aceste descoperiri au fost reunite de către arheologii maghiari sub denumirea de „cultura” sau „grupul Vekerzug” ori, mai recent, de „cultura perioadei scitice din Alföld”. Descoperiri în mare parte similare, provenind din zona de câmpie de la granița nord-vestică a României, au fost desemnate de către J. Németh drept „grupul cultural Sanislău – Nir”. Aceste descoperiri se individualizează prin predominarea netă a incinerății în urne, mai rar în gropi simple, precum și prin prezența redusă a artefactelor de tip „răsăritean”/„scitic”.

Prezentarea s-a concentrat pe o serie de descoperiri recente, din zona de vest a Sălajului, de pe valea Barcăului, din zona localității Marca. Cercetările arheologice cu caracter preventiv, efectuate în ultimul deceniu în această zonă, în punctele *Paliș* și *Corău*, au permis obținerea unor informații importante despre perioada secolelor premergătoare apariției primelor comunități celtice în zonă. Este vorba despre cercetarea unor așezări, a comportamentului funerar al populațiilor, dar și despre obținerea unor date importante referitoare la componente ale culturii materiale, precum ceramica lucrată la roata olarului, importuri sau influențe timpurii venite dinspre lumea greacă, răspândirea pieselor de factură „scitică”.

Aceste descoperiri ridică însă și o serie de probleme, mai ales referitoare la legăturile cu descoperirile de tip Sanislău – Nir, dar îndeamnă și la rediscutarea problemei căilor de pătrundere a noilor tehnici și a influențelor grecești.

Complexe hallstattiene târzii de la Logrești – Seaca – Capul Dealului, jud. Gorj. Cercetări 2017–2018 – Radu Băjenaru, Vlad-Ștefan Cărăbiș, Alexandru Ciornei, Cătălin Constantin, Tiberiu Vasilescu (IAB), Dumitru Hortopan (MJ Gorj), Ion Tuțulescu (MJ Vâlcea)

În urma unei colaborări între Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” și Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, în anul 2017 au fost reluate cercetările în situl de la Seaca – *Capul Dealului*. Situl a fost semnalat în literatura de specialitate în anul 2009, fiind identificate materiale ceramice aparținând culturilor Glina, Verbicioara, ca și perioadei Evului Mediu.

Cercetările din anii 2017–2018 au pus în evidență patru complexe încadrabile, pe baza materialului arheologic, în Hallstatt-ul târziu. Două dintre acestea prezintă o structură similară de amenajare, diferențele fiind date, mai degrabă, de particularități. Materialul ceramic rezultat este similar ceramicii grupului Ferigile, însă oferă încă puține indicii de datare, conform cronologiei interne stabilite de Alexandru Vulpe. Situl este important prin prisma rarității complexelor de locuire ale grupului Ferigile, cunoscut aproape exclusiv pe baza descoperirilor funerare.

[Nivelul de locuire din perioada hallstattiană târzie din situl Trinca – Izvorul lui Luca (zona Podișului Moldovei de Nord)] – Oleg Levițki (IPC–AȘM Chișinău)

Situl Trinca – *Izvorul lui Luca* reprezintă un obiectiv arheologic cu mai multe orizonturi cultural-cronologice, inclusiv din perioada hallstattiană târzie. Așezarea din această perioadă este atribuită grupului cultural podolian de vest/podolo-moldav și este unica dintre cele cercetate în zona Podișului Moldovei de Nord. Investigațiile efectuate au scos la iveală un șir de complexe (locuințe, structuri auxiliare, platforme, vetre și gropi), piese de inventar lucrate din diverse materii prime (lut ars, silix, piatră, os și metal, precum bronz și fier), dar și o cantitate considerabilă de alte vestigii arheologice (ceramică, material osteologic, pietre, fragmente de lut ars ș.a.). Analiza, detaliată și de ansamblu, a tuturor elementelor specifice culturii materiale, oferă informații inedite referitoare la modul de trai, arhitectura locuințelor și alte aspecte. Toate acestea joacă un rol foarte important în cercetarea proceselor cultural-istorice din perioada târzie a epocii hallstattiene în spațiul est-carpatic, în general, în special în aria Podișului Moldovei de Nord. Rezultatele obținute vin, incontestabil, să demonstreze, odată în plus, că această regiune reprezintă o zonă de interferență culturală între comunitățile hallstattiene târzii (tracice) din spațiul carpato-nistean și cele sincrone din silvostepa din dreapta Niprului.

Relevanța stilului ceramic în interpretarea etnoculturală a siturilor din secolele VII–III a. Chr. din spațiul de la est de Carpați: aspecte istoriografice – Andrei Corobcean (U Chișinău)

Pentru istoriografia epocii fierului din spațiul nord-vest pontic, ceramica a reprezentat un element important, servind drept indiciu inevitabil al atribuirilor etnoculturale sau chiar etnice. Chiar Vasile Pârvan aborda ceramica „indigenă” din perspectiva creării unei „iluzii a continuității genetice”, iar evoluția constantă a formelor locale de ceramică din epoca bronzului până în a doua epocă a fierului o lega de caracterul conservator al tradițiilor ceramice, determinat de preferințele „tărănimii getice”. În linii generale, în cea mai mare parte a lucrărilor publicate în secolul trecut, autorul a observat o tendință, de diferită intensitate, de a recunoaște specificul unei comunități și procesele etnice prin reflectarea lor în stilul ceramicii. Astfel, preocupările pentru temele de continuitate–discontinuitate, autohton–alogen, sedentar–nomad etc. erau legate strâns de manipularea tipologiei ceramicii. De cele mai multe ori, chiar și în descrierile tehnice, ceramicii i se atribuie *a priori* „identitatea”, studiile abundând în sintagme

precum „ceramică scitică”, „ceramică tracică”, „ceramică getică”, „ceramică traco-getică” etc. Acest „confort” tipologic a exclus din start o abordare a ceramicii în afara unor granițe etnice (re)construite.

Fiind preocupată de raporturile dintre sciți și traci, Anna I. Meliukova delimitează ceramica tracică de cea scitică prin particularități stilistice, conchizând, sub acest aspect, „corespondența exactă” între cultură arheologică și etnos. Ion Niculiță argumentează uniformizarea formelor ceramice în secolele VI–I a.Chr. și sugerează o tendință a unității culturii materiale în spațiul dintre Carpați, Balcani, Nistru și Pontul Euxin și, respectiv, a unei unități etnice. Pentru Mark Tkaciuk, ideea răspândirii în secolele IV–III a.Chr. a acelorași forme ceramice în spațiul unde sunt atestați geții ar contrazice sursele narative, care-i menționează pe geți la nordul Dunării doar din a doua jumătate a secolului al IV-lea a.Chr. Acest paralelism direct între datele arheologice și narative a fost evocat pentru a reitera absența geților în spațiul carpato-nistean în secolele VI–V a.Chr.

[Informații metalografice recente despre kosonii de argint recuperați de la Harlan Berk (Chicago) și despre monedele de tip Toc – Chereluș (tezaurele Feniș și Pecica)] – †Bogdan Constantinescu (IFIN–HH), Corina Toma (MȚC Oradea), Daniela Cristea-Stan (IFIN–HH), Ernest Oberländer-Târnoveanu (MNIR)

Pornind de la fenomenul de fragilizare a argintului (*embrittlement*), observat pe porțiuni de pe muchia unor monede, fragilizare generată de solul, bogat în surse de apă, în care au stat monedele, s-au emis câteva considerații legate de locul de descoperire a cel puțin unui tezaur de kosoni de argint (de tip Macedonia Prima și de tip clasic – trei lictori cu monogramă, monedele fiind aflate împreună). Este necesar să fie exploatate informațiile din dosarele Procuraturii referitoare la locurile de descoperire, de către traficanți, a tezaurelor din zona Sarmizegetusei, pentru a încerca lămurirea modului de formare a depunerilor votive (podoabe și monede).

În ceea ce privește compoziția aliajului monedelor de tip Toc-Chereluș, din tezaurele Feniș și Pecica, aflate la Muzeul Țării Crișurilor, la Complexul Muzeal Arad și la Muzeul Național de Istorie a României, au fost observate două aspecte foarte interesante: a) aliajul monedelor de la Pecica este compus din cinci metale: cupru, argint, staniu, zinc și plumb – prezența zincului (câteva procente – maximum 7%), fiind o premieră pentru monedele de tip celtic, b) marele număr de monede Toc-Chereluș argintate, probabil pentru a ameliora aspectul culorii monedelor. Cum zincul însoțește argintul în zăcămintele din zona Serbiei, este posibil ca aliajul să fi fost produs de scordisci, ceea ce ridică problema originii unor monede clasificate ca geto-dacice. Argintarea unui miez deja conținând argint într-o proporție importantă este și ea o premieră (de obicei, celții și romanii argintau miezuri de cupru sau bronz), căci probabil nu reușeau să obțină un aliaj Cu–Ag–Sn–Pb–(Zn) care să imite satisfăcător argintul.

Necropola getică de la Stelnica – Grădiștea Mare (jud. Ialomița), campaniile 1997–2005 – Anca Ganciu (IAB), Gheorghe Matei (MJ Ialomița)

Cercetările desfășurate în necropola getică birituală de la Stelnica, în campaniile 1997–2005, au dus la descoperirea a 149 de morminte, în care au fost înhumați 153 de indivizi. Situația de ansamblu este similară cu cea prezentată anterior de către Niculae Conovici și Gheorghe Matei⁶.

Sunt practicate ambele rituri funerare, înhumarea și incinerarea, aceasta din urmă cu oasele depuse în urnă sau în groapă. În ceea ce privește raportul dintre cele două rituri funerare practicate, predomină, în continuare, incinerarea, cu 51%, mormintele de inhumație reprezentând 49% din totalul mormintelor.

Componența inventarului funerar este similară cu situațiile cercetate anterior. Inventarul a fost observat cu precădere în cazul mormintelor de incinerare cu oasele depuse în groapă.

⁶ N. Conovici, Gh. Matei, *Necropola getică de la Stelnica-Grădiștea Mare (jud. Ialomița). Raport general pentru anii 1987–1996*, MCA S.N. I, 1999, p. 99–144.

Unele modificări apar, în ceea ce privește ritualul funerar, în cazul mormintelor de incinerare cu oasele depuse în groapă. Au fost cercetate o serie de morminte de incinerare cu groapă de mici dimensiuni, în care au fost depuse doar oasele calcinate și, eventual, o ofrandă de carne.

Observații asupra unui comportament funerar atipic, atestat în necropola getică de la Stelnica – Grădiștea Mare – Anca Ganciu (IAB), Gheorghe Matei (MJ Ialomița)

Cercetările în necropola getică birituală de la Stelnica – *Grădiștea Mare*, efectuate între anii 1987–2017, au dus la descoperirea a circa 100 de morminte de incinerare, cu oasele depuse în groapă. Un mormânt clasic de incinerare cu oasele depuse în groapă presupune o groapă de formă oval-alungită sau rectangulară, cu colțurile rotunjite, resturile calcinate fiind însoțite sau nu de vase de ofrandă, al căror număr poate varia de la unul la patru. Foarte puține morminte au o groapă de mici dimensiuni, făcută doar pentru depunerea oaselor calcinate și, eventual, a ofrandei de carne. Mormintele cu oasele depuse în groapă sunt observate pe suprafața întregii necropole, în asociere cu morminte de înhumare sau de incinerare cu oasele depuse în urnă. Comunicarea a avut ca subiect principal prezentarea unui comportament atipic în ceea ce privește depunerea vaselor de ofrandă în groapă. Mai exact, este vorba de depunerea de fragmente ceramice, pe măsură ce groapa este închisă. Fragmentele în cauză fac parte din vase de ofrandă sparte, de regulă un singur vas. Restul vasului se regăsește la nivelul oaselor. Interesant, în cazul acestui comportament atipic, este faptul că restul vasului este depus, uneori chiar „aranjat”, în groapă.

O primă descoperire funerară din epoca fierului pe promontoriul Butuceni (Orhei) – Octavian Munteanu (UPS Chișinău), Angela Simalcsik (CCA–ON Iași)

Campania de cercetări arheologice, din anul 2018, în fortificația Butuceni – Vest, dincolo de rezultatele planificate, a adus și o surpriză. Deja în al doilea an consecutiv, ploile torențiale de vară au scos la suprafață, pe promontoriul Butuceni, vestigii cu caracter funerar. În anul 2017, au fost identificate trei înhumări, care se datează în perioada medievală, iar anul trecut, intemperiiile au făcut să apară femurul unui schelet, care a ieșit din tiparul așteptărilor. Cercetările de salvare, întreprinse în spațiul din vârful promontoriului Butuceni, au adus la lumina zilei scheletul, prost conservat, al unei tinere, care din start sugera un alt segment cronologic decât cel la care se raportau descoperirile anterioare. Spre deosebire de mormintele medievale, care nu aveau inventar, nou-descoperita înmormântare de înhumare era însoțită de nouă piese de podoabă, realizate din bronz. Este vorba despre inele de buclă (desemnate și ca ace de păr sau prin alți termeni), care erau dispuse pereche în zona ambelor temporale: pe partea dreaptă – o pereche, iar pe partea stângă – trei perechi și o piesă singulară.

O primă examinare a artefactelor a surprins prin lipsa aproape totală a analogiilor, atât în spațiile limitrofe, cât și în cele mai îndepărtate. Deocamdată, a fost identificat un singur punct în care s-au mai descoperit piese similare, fiind vorba de un depozit cu vestigii de tip Basarabi, descoperit în partea de sud-vest a României. În regiunile aflate mai la est, astfel de podoabe nu au fost, deocamdată, semnalate.

Analiza acestei descoperiri a fost corelată cu vestigiile din microzonă, dar și cu cele similare din spații mai extinse.

Necropolele Latène de la Desa. Rezultate intermediare – Emilian Teleaga (IAB), Florin Ridiche (MO Craiova), Mihai Constantinescu (FIB/IA–FR), Adrian Bălășescu, Virgil Apostol (IAB), Leonard Ionescu (MO Craiova)

La Desa au fost descoperite două necropole, în punctele *Castravița* și *Lunculița*.

Necropola de la Desa – *Castravița* este prima necropolă din Latène-ul mijlociu și târziu, din regiunea Porților de Fier, pentru care resturile umane și animale au fost analizate paleoantropologic și arheozoologic. Rămășițe umane au fost găsite doar în șase morminte, în cantități mici; ele sunt puternic

fragmentate și deformate. Persoanele înmormântate au fost arse la temperaturi diferite, între 600–900° C, într-un mediu cu aer; nu toate oasele au fost prelevate de pe rug și nu există o selecție a anumitor părți ale corpului. O *sica* a fost arsă la temperatura de 570–900° C, rezultând un strat de magnetită, a cărui conservare a permis recunoașterea decorului.

Persoanele înmormântate erau adulte, indivizi de sex masculin sau nedeterminat, și doar cel din mormântul nr. 6 era un adolescent. Analiza arheozoologică a resturilor de oase de animale din trei morminte a arătat că acestea au fost depuse în mormânt după arderea la o temperatură joasă sau chiar nearse. Au putut fi distinse doar trei specii de animale domestice, cele mai frecvente din acea vreme: boul, oaia și porcul (reprezentat prin maxilare).

Necropola de la Desa – *Castravița* a început în Latène-ul mijlociu C₁ și a continuat să fie folosită până în faza Latène târziu D₁; ulterior, acolo a fost înălțată o fortificație. Ea constă în 10 morminte (de incinerare în groapă și așa-numite cenotafuri), care formează două grupe care se dezvoltă paralel.

Necropola din zona *Lunculița* a fost descoperită întâmplător și constă doar în obiecte de metal din Latène-ul târziu.

Necropola de la Desa – *Castravița* aparține parțial grupei *Padea* – *Panagiurski kolonii* – un fenomen al mormintelor cu arme începând din faza târzie a Latène-ului mijlociu (LT C₂), până în cea târzie a Latène-ului târziu (LT D₂), concentrate în Bulgaria de nord și Oltenia, deși, totuși, o astfel de necropolă este cunoscută și la vest de Porțile de Fier, la Belgrad. Pornind de la săbii și tecile lor, dar și de la zăbale, a fost realizată o cronologie relativă fină a mormintelor cu arme din zona Porților de Fier. Analiza regională a înzestrării mormintelor cu arme permite, de asemenea, relevarea unor grupări din vremurile de dinaintea expansiunii puterii romane. Acestea exprimă simboluri de statut războinic, acceptate social, ale unor conducători regionali, care se recunoșteau reciproc.

Situl Potârca din Codrii Orheiului: evoluție și cronologie – Ion Niculiță, Sergiu Matveev (U Chișinău)

Așezarea de pe promontoriul de la Furceni din Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi”, descoperită în anul 1947, introdusă în circuitul științific în anul 1964, și cercetată arheologic între anii 1996–2002, prezintă un interes deosebit, atât prin modul de amplasare, topografie, sistem defensiv, cât și prin evoluția cultural-cronologică.

Edificat pe un pînten de terasă, din piatră de calcar cochilifer, a promontoriului înconjurat din trei părți de pante abrupte, a căror altitudine variază între 120–150 m, într-o anumită perioadă, situl a fost întărit printr-un sistem complicat de apărare. Sistemul defensiv proteja o incintă cu suprafața de aproximativ 3,5 ha. Incinta are forma triunghiulară, cu laturi întărite cu „zid”, cu șanț adiacent. În partea de nord, în vârful triunghiului, se afla un bastion rotund, care proteja întreaga cetate. Situl, construit pe cel mai înalt loc al promontoriului, domina toată zona.

Investigațiile arheologice au fost relativ modeste, deoarece incinta cetății și întreg spațiul aferent sunt actualmente împădurite, iar cercetările au fost efectuate doar în zonele lipsite de copaci.

Grație cercetărilor realizate, s-a recoltat un material semnificativ, preponderent ceramic, în baza căruia se poate constata că promontoriul a fost locuit, pentru prima dată, la finele mileniului al II-lea – începutul mileniului I a.Chr. Această perioadă este documentată prin vase cu corpul rotunjit, ornamentat cu decor incizat. Către secolele IV–III a.Chr., pe pîntenul terasei a existat o cetate bine întărită, care, împreună cu cele de la Trebujeni – *Scoc*, Furceni – *Cot* și Butuceni, ținea sub control cursul inferior al Răutului – artera principală prin care se făcea legătura cu interiorul regiunii. Materialul de import (amfore grecești întâlnite în interiorul cetății) sugerează însemnătatea sitului drept centru comercial, iar sistemul defensiv – drept centru militar. Prezența, deși într-o cantitate mai mult decât modestă, a ceramicii de tip Poienești – Lucașeuca, înclină spre ideea că situl fortificat Potârca a funcționat până la finele secolului al II-lea a.Chr.

De la microzone la macrozonă: formarea sistemului de așezări din a doua epocă a fierului în regiunea Nistrului mijlociu – Mihail Băț, Aurel Zancu (U Chișinău)

În urma periegezelor, a investigațiilor arheologice și a cercetărilor geo-spațiale, efectuate în regiunea Nistrului mijlociu, se observă o concentrare sporită de situri de habitat, încadrate în secolele IV–III a.Chr. și, practic, lipsa necropolelor din această perioadă. Ca urmare a cartării lor, se constată că majoritatea sunt amplasate pe malul drept și doar cinci fortificații și două așezări deschise se înregistrează pe malul stâng al Nistrului. De asemenea, s-a stabilit că fortificațiile nu sunt repartizate uniform pe cursul mijlociu al fluviului, ceea ce ar permite să vorbim despre o apărare „organizată” pe întregul traseu al Nistrului – de la Japca, în nord, până la Țipova, în sud. În momentul de față, se observă că siturile fortificate sunt concentrate în trei regiuni/microzone: Nistru – Ciorna, Saharna și Horodiște – Țipova. În fiecare dintre aceste microzone există o anumită ordine în amplasarea fortificațiilor, bazată, în primul rând, pe principiul intervizibilității. În cazurile în care malul drept al Nistrului nu oferă condiții prielnice pentru edificarea cetăților, acestea sunt amplasate pe malul stâng (de exemplu, Rașcov, Caterinovca, Stroiești, Molochișul Mare și Ofatinți). Odată cu aceste funcții, fortificațiile de pe malul stâng al Nistrului serveau și drept avanposturi – o primă linie defensivă în cazul unei intervenții dinspre est.

Concentrarea siturilor fortificate și a așezărilor deschise în așa-numitele „aglomerări” reprezintă un model de organizare a comunităților preistorice și, în special, a celor din epoca fierului. În cadrul acestor „aglomerări”, de regulă, se evidențiază o fortificație mai bine întărită, cu dimensiuni mai mari, în a cărei incintă sunt descoperite vestigii ale construcțiilor civile și de cult. Materialul arheologic recoltat denotă prezența unor legături externe, în cazul de față cu lumea elenistică, și oferă indicii asupra ierarhizării societății.

Cercetările arheologice de la Bâzdâna – La Cetate, com. Calopăr, jud. Dolj, campania 2018 – Valentin Dumitrașcu (IAB), Radu Văcălie (MMB), Vlad V. Zirra (IAB)

Săpăturile din cursul lunii iulie 2018 au constatat în cercetarea a două secțiuni trasate către capătul sudic al fortificației de pământ de la marginea terasei estice a așezării întărite din punctul amintit, în prelungirea unor cercetări mai vechi întreprinse de Corneliu Mărgărit Tăulea în deceniul al nouălea al secolului trecut. Cele două secțiuni paralele, S XX/2018, respectiv S XXI/2018, au pus în evidență vestigiile fortificației în care, în relativ mică măsură, au fost utilizate materiale arse (bucăți de cărămidă), foarte probabil prelevate din fortificația aflată la limita exterioară a terasei vestice a aceleiași așezări, după ce fortificația respectivă a încetat să mai funcționeze ca atare.

Fortificația de pe terasa estică, la rândul ei, a suferit un proces de descompunere și alunecare/prăbușire către șanțul de apărare aflat către vest. Când șanțul de apărare a fost săpat în scopul ridicării fortificației de pământ, multe dintre materialele arheologice preistorice (aparținând în cea mai mare parte culturii Coțofeni) au fost antrenate și au devenit un fel de soclu pentru obstacolul defensiv în curs de construire.

Cercetările arheologice de la „Cetate”, com. Stoina, campania 2018 – Vlad-Ștefan Cărăbiș, Tiberiu Vasilescu, Vlad V. Zirra (IAB)

Săpăturile din cursul lunii iulie 2018 au urmărit epuizarea secțiunilor începute în cursul anului 2017, adică S X/2017, amplasată pe fortificația din partea vestică a așezării întărite, respectiv S XI/2017, deschisă în zona fortificației estice a sitului. În vara anului 2018, alături de S XI/2018, pe latura sa nordică, a mai fost trasată o secțiune/casetă, C1/2018, pentru o privire de ansamblu asupra resturilor fortificației estice. Rezultatele cercetărilor din anul 2018 au fost similare celor din anii anteriori. Au putut fi constatate urmele celor două fortificații, dar, în ansamblu, acestea au fost mai puțin elocvente decât odinioară. În ceea ce privește fortificația din zona de est a așezării, nici în campania aceasta nu a putut fi evidențiat

traseul original al fortificației (mai ales al presupusului parament de cărămizi arse). În această situație, se pare că rămân două ipoteze de discutat: fortificația nu a fost niciodată desăvârșită sau s-a prăbușit practic în întregul ei către zona mai joasă a șanțului de apărare dinspre vest.

Analize și determinări ale nivelului de ardere al unor eșantioane de materiale de construcție de la Bâzdâna – La Cetate și Stoina – Cetate – Cristina Bartha (INCDFM), Vlad V. Zirra (IAB)

Comunicarea a avut drept scop prezentarea și comentarea rezultatelor privind un număr de 11 eșantioane de materiale arse sau nearse, prelevate din fortificațiile așezărilor întărite menționate în titlu. Rezultatele privind seria de eșantioane analizate pot aduce lămuriri semnificative referitor la modul în care fortificațiile respective au fost concepute și realizate și/sau despre modul în care acestea au încetat să mai funcționeze.

Câteva fibule inedite de la Poiana și contextul lor cultural-istoric – Daniel Spânu (IAB)

Prin grija Silviei Teodor, a fost introdus în circuitul științific un număr considerabil de fibule din epoca imperială timpurie de la Poiana (aproape 150 de piese). Totuși, inventarul spectaculoasei așezări de pe Siret nu și-a dezvăluit încă toate tainele. Recent, în instituțiile de profil din București au fost re-identificate mai multe fibule din epoca imperială timpurie inedite, descoperite cu ocazia săpăturilor întreprinse în anii 1950–1951 de către Radu Vulpe. Unele dintre aceste fibule reflectă intensificarea receptării la Poiana a produselor artizanatului provincial roman încă de la începutul Principatului.

Arheologia și numismatica epocii clasice

Amforele grecești din sec. VI–V a.Chr. din săpăturile de la așezarea Ciobruciu, de pe malul stâng al Nistrului – Natalia Mateevici (MNIM Chișinău), Serghei Fidelschi (US Tiraspol)

În contextul descoperirilor de amfore grecești din regiunea Nistrului Inferior și a Nistrului Mijlociu, un loc deosebit îl are așezarea de la Ciobruciu, pe malul stâng al Nistrului.

Cercetările arheologice au demonstrat existența în evoluția sitului a patru perioade: prima, cuprinsă între secolul al VII-lea și începutul secolului al VI-lea a.Chr., a doua, încadrată între mijlocul secolului al VI-lea și secolul al V-lea a.Chr., cea de-a treia, datată în secolele III–II a.Chr., și cea de-a patra, acoperind secolele III–IV p.Chr.

Printre artefacte, locul predominant, din punct de vedere cantitativ, îl au vasele ceramice, atât cele lucrate cu mâna, cât și cele executate la roată.

Ceramica lucrată la roată este reprezentată preponderent de vase grecești din perioada arhaică până în cea elenistică, dintre care circa 4440 fragmente (92%) aparțin amforelor grecești de transport. Un interes deosebit printre fragmentele de amfore îl prezintă fragmentele de vase arhaice, care punctează prima etapă de pătrundere a mărfurilor grecești în acest spațiu.

În acest moment, au fost sesizate următoarele centre grecești, producătoare de vin, dar și ulei de măsline, care încep să pătrundă în aceste teritorii, unele deja de la mijlocul secolului al VI-lea a.Chr.: Chios, Lesbos, Clazomene, Thasos, cele ale cercului Samos – Milet, cele ale unor centre producătoare neidentificate în acest moment, dar cunoscute în literatura de specialitate, ca amforele, numite altă dată „prothothasiene”.

Analiza lotului de piese de amfore arhaice de la Ciobruciu ne permite să afirmăm că, deja de la mijlocul secolului al VI-lea a.Chr., așezarea respectivă era implicată în relații comerciale cu lumea greacă, în exclusivitate cu centrele producătoare din bazinul mediteranean.

Pătrunderea mărfurilor grecești și, în special, a celor lichide, pentru care se foloseau amforele, s-a făcut în perioada respectivă pe râul Tyras (Nistru), care, din cele mai vechi timpuri, era navigabil pe

tot cursul său și pe parcursul întregului an. Autorii consideră că așezarea getică de lângă satul Ciobruciu era, în acea perioadă, principalul nod comercial pentru aceste mărfuri în spațiul dintre râurile Tyras și Piretus, prin care amforele erau transportate mai departe în mediul barbar.

Contribuții la istoria Tomisului în secolul al IV-lea a.Chr. în lumina tezaurului de dioboli din Apollonia și Mesembria descoperit la Constanța în anul 1911 – Emanuel Petac (CNBAR), Aurel Vîlcu (IAB)

Pornind de la menționarea de către Constantin Moisil a achiziționării de la Iacob Papazian, în anul 1937, a doi dioboli (unul din Apollonia Pontica și celălalt din Mesembria), despre care se știe că proveneau dintr-un tezaur de 30–40 piese similare, găsit la o dată neprecizată în Constanța, autorii întreprind o investigație documentară care a condus la descoperirea locului exact unde s-a aflat tezaurul. Acesta din urmă se afla pe una din străzile care converg astăzi în Piața Ovidiu, într-un loc pe unde se presupune că ar fi trecut ulterior zidul elenistic – probabil la marginea *emporion*-ului din secolul al IV-lea a.Chr. Se precizează totodată anul descoperirii – 1911, cele două piese cumpărate în 1937 reprezentând ceea ce mai rămăsese din acest tezaur. În același timp, se constată că în colecția Sutzu există un important lot de dioboli din Apollonia Pontica și Mesembria, achiziționat de acesta în 1919, de același tip cu cei din 1937, alte câteva piese similare intrând în colecția Muzeului Național de Antichități din București tot la finalul anilor '30. O mare parte a tezaurului este, astfel, refăcută. Autorii consideră ca foarte probabilă ascunderea sa într-un interval cronologic mergând de la războiul dintre regele macedonean Filip II și regele scit Ateas, din anul 339 a.Chr., și până la o datare ceva mai târzie, considerată totuși mai puțin probabilă, mergând până la anul 312 a.Chr. și conflictul cetăților grecești din Pontul Stâng cu Lysimach.

[Utilizarea imaginilor aeriene în monitorizarea siturilor arheologice] – Carmen Miu (CNAIR SA București)

Sub aspectul cauzelor naturale, principala amenințare a degradării siturilor arheologice este eroziunea. În unele zone, acest proces este accelerat de agricultura intensivă, care îndepărtează straturile arheologice, centimetru cu centimetru, prin folosirea diferitelor utilaje agricole.

Alte cauze ale degradării siturilor arheologice ar fi exploatarea resurselor (cariere de piatră, gropi de lut etc.), dezvoltarea infrastructurii rutiere sau feroviare, urbanizarea sau industrializarea. În acest mod, situri arheologice care nu au fost identificate la timp au fost distruse parțial sau total. Prin urmare, trebuie să se realizeze o „prospecțiune preventivă”, în sensul detectării siturilor arheologice înainte de a fi distruse, prin utilizarea unor metode și tehnici non-distructive.

Realizarea unor proiecte de repertoriere aeriană, conectate cu studii de teren de tip periegheză sistematică, precum și a unei baze de date complete și coerente, poate duce la obținerea unor hărți cu distribuția siturilor arheologice, cu o localizare sigură, cu delimitări corespunzătoare ale ariilor de protecție. Un astfel de demers finalizat corespunzător ar putea fi util atât comunității științifice, cât și celor interesați și ar propune soluții care pot ajuta investitorii privați și publici să ia în considerare elementul constituit de patrimoniul arheologic în momentul în care își realizează proiectele constructive.

În lipsa unei implicări a factorilor decizionali pentru identificarea unor programe de conservare și protejare a monumentelor istorice și patrimoniului arheologic, fotografia aeriană nu poate oferi soluții de conservare, ci se rezumă numai la a surprinde aspecte ale distrugerii acestora și ale cauzelor care le determină degradarea în timp.

Cercetările din anul 2018 în zona sacră de la Histria – Iulian Bîrzescu (IAB)

Săpăturile în sanctuarul din nord-estul cetății Histria au continuat și în anul 2018, fiind concentrate în interiorul templului A. Scopul acestora a fost de a delimita spre est aria votivă descoperită între anii 2012–2017, și eventual alte monumente din prima parte a existenței sanctuarului, mai exact monumente anterioare ridicării templelor din piatră, dinainte de a doua jumătate a secolului al VI-lea a.Chr. Zona

cercetată anul trecut făcuse obiectul unor săpături arheologice la începutul anilor '50 ai secolului trecut, când a fost dezvelit templul A. Doar mici sondeaje, însă, au depășit nivelul de construcție al templului, pentru epoca arhaică timpurie și dezvoltată neexistând un interes deosebit, mai ales că lipsesc monumentele din piatră.

În anul 2018, suprafața cercetată s-a aflat în zona dintre naos și pronaos. Săpăturile au început de la un nivel databil în epoca clasică și s-au oprit pe un nivel de distrugere de la sfârșitul epocii arhaice. Rezultate deosebite privesc distrugerea templului la sfârșitul epocii arhaice, precum și fazele de construcție ale templului în epoca clasică.

Cercetări arheologice în sectorul Sud de la Histria. Campania 2018 – Mircea Dabîca (IAB)

Din anul 2010, obiectivul principal al cercetării arheologice în *Sectorul Sud* de la Histria este acela de a pune în evidență orașul roman timpuriu, mai puțin cunoscut și cercetat în economia investigațiilor arheologice din acest sit.

În campania arheologică din anul 2018, efortul principal a fost direcționat spre cercetarea edificiului public roman timpuriu (secolul al III-lea p.Chr.), descoperit aici în anii din urmă. A continuat analiza acestuia la nivel planimetric, cercetarea fiind concentrată asupra laturii sale de vest și a colțului de sud-vest. Un al doilea obiectiv a fost continuarea cercetării în suprafața a necropolei din secolul al IV-lea – sfârșitul secolului al V-lea p.Chr., care suprapune edificiul roman timpuriu amintit.

Pentru atingerea acestor obiective, au fost continuate investigațiile arheologice în secțiunea S 15 și în suprafața S 16. Au fost cercetate și documentate în suprafața S 15 încă două morminte de înhumare (M 27/2018 și M 28/2018), aparținând tipologic și stratigrafic necropolei din secolul al IV-lea – sfârșitul secolului al V-lea p.Chr. Cercetarea a continuat și în suprafața S 16, unde au fost cercetate și documentate alte trei morminte de înhumare (M 29/2018, M 30/2018 și M 31/2018), care aparțin tipologic și stratigrafic aceleiași necropole menționate mai sus. Dintre acestea din urmă, se remarcă M 29/2018, o înhumare dublă în groapă simplă.

Spre sfârșitul campaniei arheologice din acest an, a fost atins obiectivul central al cercetării din S 16, și anume dezvelirea colțului de sud-vest al edificiului roman timpuriu din secolul al III-lea p.Chr., care are aceeași formă și aceeași dimensiuni precum colțul de nord-vest. Astfel a fost întregită planimetria acestei clădiri și pe laturile de sud și de vest.

Histria 2018. Sectorul Acropolă Centru-Sud – Diana Sonu, Georgiana Dinu, Alexandra Țârlea, Alexandra Lițu, Iulia Iliescu (FIB), Virgil Apostol (IAB), Corneliu Beldiman (U Pitești), Valentin Bottez (FIB)

Cercetarea sistematică a sectorului *Acropolă Centru-Sud* de pe șantierul arheologic Histria (jud. Constanța), inițiată în anul 2013, a continuat și în vara anului 2018. Această a șasea campanie a urmărit îndeplinirea obiectivelor generale stabilite încă de la începutul cercetării, mai exact clarificarea evoluției în timp a planului urban dintre sectoarele denumite convențional *Cetate* și *Domus*, și a felului în care este integrat în planul general al cetății, în raport cu celelalte complexe învecinate.

Pentru ca aceste obiective să fie posibil de îndeplinit, în timpul campaniei din 2018 s-a dorit dezvelirea nucleului nordic al ultimei *insula* de locuire din perioada romană târzie, prin desființarea martorilor stratigrafici rămași. În acest fel, planul va putea fi finalizat, iar studiul său va avansa, lucru necesar pentru publicarea finală a întregii *insula*. Pe lângă descoperirile de construcții, au fost identificate fragmente ceramice sau obiecte mărunte care pot fi corelate cu cele descoperite în anii anteriori.

De asemenea, au fost deschise șapte noi unități de săpătură, mai exact noi casete de 4 × 4 m, trei dintre ele poziționate de-a lungul stradei care separă nucleul nordic de cel sudic, și patru în nucleul sudic al *insulei* de locuire. Dezvelirea noilor tronsoane din ziduri a permis conturarea unei imagini mai clare în legătură cu cele deja descoperite și cu traseele urmate de acestea. Mai mult, noile structuri constructive

descoperite în acest an au contribuit la identificarea sau delimitarea unor încăperi din nucleul sudic, care urmează a fi cercetate și în următorii ani.

Și în acest an, cercetările au confirmat stratigrafia generală a sitului, stabilită de-a lungul campaniilor anterioare: un strat de depunere vegetală și depunere modernă care suprapune două straturi de resturi dărmate ale ultimului nivel constructiv, sub care se găsesc fie structurile constructive, fie straturile de nivelare.

Sectorul „Basilica cu criptă” de la Histria în lumina descoperirilor monetare din campania 2018 – Irina Achim (IAB), Mihai Dima (BNR)

În anul 2018, după o întrerupere de aproape cinci ani, au fost reluate cercetările în Sectorul *Basilica cu criptă* de la Histria. Lucrările de teren s-au desfășurat pe o suprafață redusă, în zona aflată imediat la vest de edificiul paleocreștin, până la limita de nord a *insulei* care include acest monument. Zona cercetată până la adâncimi mici (nu mai mari de 0,50 m în unele puncte) a permis dezvelirea străzii cu traseu nord-sud din fața basilicii creștine, pe un tronson de circa 8 m lungime, pornind de la colțul de nord-vest al acesteia, spre nord.

Lotul monetar recoltat în campania din 2018 se compune din 17 piese de bronz, dintre care 16 au fost descoperite *in situ*, pe traseul străzii romane târzii sus-menționate, o amenajare cercetată deja în cea de-a doua jumătate a secolului XX. Starea de conservare destul de bună a permis identificarea tuturor monedelor care compun lotul din anul 2018. Deși recuperate din contexte arheologice cu datări predilecte în perioada antichității târzii și în cea proto-bizantină, piesele se eșalonează cronologic între secolele III a.Chr. și ultimul sfert al secolului al VI-lea p.Chr.

Corelând datele arheologice și numismatice, autorii și-au propus să discute situația structurilor construite și a amenajărilor din zona aflată la vest de basilică și să furnizeze o analiză comparativă a compoziției lotului monetar din 2018 cu piesele descoperite în campaniile anterioare (2002–2013).

Cercetările arheologice desfășurate în sectorul A – la nord de Bazilica A de la Tropaeum Traiani (Adamclisi, jud. Constanța) în perioada 2005–2016 – Adriana Panaite (IAB)

Scopul cercetărilor desfășurate, începând din anul 2005, în sectorul numit convențional *Sectorul A* – la nord de Bazilica A, este acela de a pune în evidență cartierul și trama stradală din această zonă a orașului, ca și, pe măsura avansării săpăturii, a anexelor basilicii A de pe latura de N a edificiului. Sunt avute în vedere aspecte legate de locuirea romană târzie, stratigrafia generală a zonei, precum și modificările urbanistice intervenite în perioada cuprinsă între secolul al IV-lea și sfârșitul secolului al VI-lea/începutul celui următor. Scopul final este acela de a dezveli și cerceta întreaga *insula* cuprinsă între *decumanus*, *cardo*, strada AV 1 și strada ABV IV.

Principia romană târzie de la Capidava – campaniile arheologice 2013–2018 – Ioan Carol Opriș (FIB), Alexandru Rațiu (MNIR), Raluca Moței (MMB), Ioana Manea (U București)

Autorii prezintă un rezumat al ultimelor cinci campanii de săpătură arheologică (2013–2014, 2016–2018) la obiectivul cunoscut drept „*Principia* romană târzie” de la Capidava. Este vorba despre reluarea unei săpături începute în 1954 de către Grigore Florescu, săpătură care, deși s-a oprit după cercetarea nivelului medio-bizantin (1954–1959), a stârnit curiozitatea arheologilor de la Capidava pentru următoarea jumătate de secol.

În anul 2013 au fost reluate săpăturile la *Principia*, scopul proiectului fiind acela de cercetare exhaustivă a monumentului, cu elementele sale de arhitectură, datare și funcționalitate îndeplinită în cursul secolelor IV–VI p.Chr. De la început, în intenția autorilor săpăturii a stat și studierea nivelului

peste care această clădire a fost construită, respectiv prima fază constructivă a fortului, datând din secolele II–III p.Chr. Proiectul a fost conceput pentru cinci campanii, în care să poată fi epuizată săpătura propriu-zisă și să fie îndeplinite obiectivele propuse: determinarea limitelor, compartimentărilor, tehnicii constructive a edificiului, identificarea și documentarea secvenței stratigrafice complete a locuirii romane la Capidava, datarea principalelor momente în funcționarea edificiului amintit (construcție, refaceri și părăsire).

După cinci campanii de săpături sistematice, autorii au încercat să schițeze un bilanț al informațiilor obținute, util în formularea obiectivelor pentru viitor. Cercetarea nu a fost lipsită de suspans, descoperiri surprinzătoare sau răsturnări de situație. Materialul arheologic este, de asemenea, spectaculos, în parte deja publicat în studii și articole de specialitate, iar restul, însoțit de analiza aprofundată a contextelor arheologice, așteaptă să fie valorificat exhaustiv într-o formulă monografică.

Cercetările arheologice de la Câmpulung – Jidova (campania 2018) – Florian Matei-Popescu (IAB), Ion Dumitrescu (MJ Argeș)

În campania 2018, la Câmpulung – Jidova au fost continuate săpăturile arheologice în suprafața situată între latura estică a pretoriului și *agger*. Această suprafață, denumită convențional Sp. II, a fost deschisă în 2015 și măsoară 34×7 m. În campaniile 2015–2017, cercetarea suprafeței a pus în evidență o serie de structuri arheologice. În primul rând, în jumătatea sudică a suprafeței, carourile 2–4, au apărut trei gropi de stâlpi și amprenta unei bârne de lemn arse, toate acestea indicând prezența la est de *praetorium* a unei construcții cu structură din lemn. Apoi, mai la nord, carourile 9–11, către clădirea pretoriului, a fost degajată o încăpăre cu podeaua din *opus signinum* ($4,40 \times 3$ m). Pe laturile de nord, est și sud, zidurile ei au fost scoase, păstrându-se numai șanțul lor, lat de 0,50–0,60 m. Față de zidul estic al pretoriului, substrucția de bolovani pe care era amenajată podeaua de *opus signinum* se află la 0,50–0,60 m, dar raportul dintre zidul pretoriului și încăpăre nu este clar. La est de aceste structuri, s-a conturat limita *viei sagularis* și traseul rigolei care o mărginea la vest. În partea de nord a suprafeței, carourile 16–17, au apărut cinci rânduri de pile de hipocaust și alte elemente specifice unui hipocaust (tuburi de perete, fragmente de mortar din podea etc.).

În anul 2018, săpătura a fost concentrată în jumătatea de nord a suprafeței, carourile 11–17. Astfel, prin răzuirea în straturi subțiri a zonei dintre traseele secțiunilor H și D, a fost pus în evidență un nivel de distrugere format din țigle, fragmente de cărămizi, tuburi de hipocaust. Acest nivel este întrerupt în partea de nord de traseul secțiunii D. La nord de acest traseu, nivelul reapare, pe alocuri fiind întrerupt de intervenții moderne. În caroul 15C, nivelul de dărâmtură conținea fragmente de tencuială, fragmente dintr-o podea de mortar și foarte multe tuburi de hipocaust sparte, situație care fusese observată și în carourile 16–17. Degajarea parțială a nivelului de dărâmtură a arătat că și în această zonă (caroul 15C) se afla o podea susținută pe pile de hipocaust.

În stadiul actual al cercetării, nu se poate preciza raportul dintre aceste încăperi cu hipocaust și *praetorium* și nici funcționalitatea lor.

Cercetările arheologice de la termele militare de la Voinești (comuna Lerești, jud. Argeș) – campania 2018 – Florian Matei-Popescu (IAB), Ion Dumitrescu (MJ Argeș)

În anul 2017, la Voinești (jud. Argeș), la clădirea termelor s-a reușit degajarea încăperii C1, identificată cu un *caldarium*, situat așa cum recomandă Vitruvius (*De architectura*, V, 10, 1), spre sud. La est de *caldarium* a fost cercetată o cameră (C2) de mai mici dimensiuni, a cărei funcționalitate nu este deocamdată clară. S-a constatat, de asemenea, că instalația de hipocaust a *caldarium*-ului era alimentată doar de un singur *fornax*, dispus pe latura estică. *Praefurnium*-ul său a făcut obiectul cercetării din 2018.

Cercetările geomagnetice (2016–2017) și arheologice (2018) din castrul roman de la Războieni – Cetate (jud. Alba): „Mega-Stable Barracks” – un caz special în Imperiul Roman – Alexander Rubel (IAI), Carsten Mischka (U Erlangen)

Situl roman de la Războieni – *Cetate* cuprinde un castru al unei unități de tip *ala* și o așezare civilă. Inscriptiile descoperite confirmă existența unei *ala I Batavorum miliaria*, cel puțin pentru perioada anilor 136–253 p.Chr. Prospekțiunile geomagnetice și fotografiile aeriene confirmă o structură atipică a barăcilor, în care zonele de locuit și grajdurile sunt semnificativ mai mari, în comparație cu alte caestre cunoscute. Campania din 2018 a confirmat, în mare parte, rezultatele cercetărilor geomagnetice. Edificiile construite în piatră și cuptoarele din zona *vicus*-ului oferă alte indicii cu privire la importanța așezării civile.

Latera praetorii a castrului de la Porolissum. Noi date și interpretări – Vlad-Andrei Lăzărescu, Coriolan H. Opreanu (IAIAC)

Situl arheologic de la Porolissum reprezintă un pol de interes științific esențial pentru întreaga zonă a *limes*-ului provinciei Dacia. În ultimii ani, Institutul de Arheologie și Istoria Artei al Academiei Române, Filiala Cluj, cu sprijinul Consiliului Județean Sălaj și împreună cu Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău au efectuat ample cercetări de teren cu scopul de a înțelege complexitatea sitului și de a evidenția valoarea patrimoniului imobil identificat. O atenție considerabilă a fost acordată prospecțiilor cu caracter non-distructiv (magnetometrie, rezistivitate electrică, GPR și LiDAR), metode pe cât de costisitoare, pe atât de importante în determinarea cu precizie a structurilor arheologice subterane. Amploarea acestui tip de cercetare a condus către identificarea unui număr impresionant de noi clădiri, necunoscute până în acel moment. Una dintre cele mai somptuoase reședințe de la Porolissum a fost, cu siguranță, complexul rezidențial al comandantului (*praetorium*) castrului mare de pe dealul Pomăt. Vechile săpături arheologice au conturat, în linii generale, planimetria zonei, pe baza unor secțiuni magistrale efectuate în anii '80. Planul general obținut astfel a fost, în schimb, unul incomplet, motiv pentru care noi demersuri non-invasive au fost începute în anul 2018. În acest sens, a existat preocuparea pentru stabilirea relațiilor dintre cele trei clădiri ale complexului rezidențial identificate prin cercetări geofizice de suprafață, fazele de construcție și funcționalitatea precisă a fiecărui element. Completarea acestora cu săpături arheologice a dus la obținerea unor informații noi, fără de care interpretarea arheologică a structurilor arheologice ar fi fost imposibilă.

Despre câteva scrieri atribuite lui Sextus Iulius Frontinus din Corpus Agrimensorum Romanorum. O analiză tehnologică – Alexandru Morintz (IAB)

Corpus Agrimensorum Romanorum conține câteva texte atribuite unui anume Frontinus, identificat încă din anul 1848 cu Sextus Iulius Frontinus, personalitate romană marcantă, cunoscut ca autor al lucrărilor *Strategemata* și *De aquaeductu*. Comunicarea și-a propus să analizeze, din punct de vedere tehnologic, nivelul atins de către romani în domeniul topografiei în secolul I p.Chr., sugerând și posibile modalități de abordare arheologică.

Colonia Dacica Sarmizegetusa. Cercetări arheologice în edificiile X și Y (templul zeilor palmyreni) – campania 2018 – Ioan Piso (FIF–UBB, Cluj-Napoca), Ovidiu Țentea (MNIR), Florian Matei-Popescu (IAB)

Săpăturile în zona templului palmyrean au durat din 1 până în 25 august 2018. Scopul campaniei a fost de a cerceta zona dintre zidul de est al templului și zidul de vest al forului lui Traian. Concluzia cea mai importantă a constat în definitivarea planimetriei templului corintic tetrastyl. De asemenea, au

fost reluate săpăturile în interiorul clădirii învecinate (X). Finalizarea săpării acestui edificiu va aduce rezultate extrem de importante, indispensabile corelării planurilor forului vechi cu templul zeilor palmireni (Y), respectiv cu edificiile din Insula 3.

Praetorium consularis de la Apulum – emblemă a Puterii Oficiale în provincia Dacia – Viorica Rusu-Bolindeț (MNIT)

Comunicarea a urmărit să pună în evidență dovezile epigrafice și arheologice legate de activitatea guvernatorilor provinciei Dacia, descoperite îndeosebi pe teritoriul anticului Apulum și în special în Palatul guvernatorului de pe acest sit. Prima categorie de informații – cele epigrafice – a avut în vedere diferitele categorii de inscripții sau de ștampile pe material tegular, care atestă atât numele unor guvernatori sau ale membrilor staff-ului acestora (*officium consularis*), cât și al gărzii însărcinate cu paza acestora (*equites* și *pedites singulares*). Dovezile arheologice, obținute ca urmare a săpăturilor arheologice derulate de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în anul 2018, în anumite părți ale Palatului guvernatorului de la Apulum, au oferit informații referitoare la clădirile descoperite până în prezent, la posibila funcționalitate a acestora, precum și cu privire la diferitele categorii de artefacte aflate pe sit. Sinteza referitoare la acest sit unicat al provinciei Dacia a dorit să stabilească particularismul acestuia, prin comparație cu alte sedii oficiale ale guvernatorilor, descoperite în câteva provincii ale Imperiului roman.

[Tibiscum – Proiect (2015–2018). De la cercetarea geofizică non-invazivă la cercetarea arheologică sistematică] – Adrian Ardeț (MJERG)

Așezarea romană de la Tibiscum se întinde pe aproximativ 50 ha și a fost fondată de către romani în anul 101 p.Chr., la vărsarea râului Bistra în Timiș (astăzi Depresiunea Caransebeșului). Începând cu anul 2015, a fost inițiat un proiect de cercetare non-invazivă de către trei instituții cu preocupări similare, Muzeul din Caransebeș, Universitatea de Vest din Timișoara și Universitatea din Varșovia. Pe parcursul a mai bine de doi ani, a fost investigată o mare parte din suprafața care a permis cercetarea magnetometrică, în castrul militar, orașul roman sau necropolă. Rezultatele au fost peste așteptări în locurile verificate prin săpături arheologice sistematice. Tehnologia modernă a permis o mult mai bună înțelegere a evoluției stratigrafice a așezării de la Tibiscum, constând din trei faze de lemn și patru faze de piatră, toate surprinse la săpăturile din zona Templului așezării civile sau al orașului roman. Pentru următoarea perioadă (2019–2021), s-au alăturat proiectului colegii de la Universitățile degli Studi di Ferrara și studenții voluntari de la University of Wisconsin-Madison (SUA).

Romula – noi rezultate ale programului de cercetare multidisciplinară – Mircea Negru (U „Spiru Haret”), Cristian Eduard Ștefan, Cristian Schuster (IAB), Laurențiu Guțică (MJ Olt), Florentin Munteanu (CI), Sabin Popovici (MR, Caracal), Ruxandra Munteanu, Theodor Isvoranu (IAB), Petre Bădică (INCDFM), Dan Batalu (UPB), Ionuț Săvulescu (FG–U București), Florica Mihut (FIB), Ingrid Poll (IGR), Nicolae Cruceru (IS–ER București), Daniela Dimofte (FG–U București)

În anul 2018, cercetările arheologice sistematice de la Romula s-au derulat în cadrul Fortificației centrale și a Atelierului ceramic nr. VIII, din Sectorul de Nord. De asemenea, a fost prelucrat materialul arheologic descoperit, în vederea publicării sale, mai precis au fost realizate o serie de investigații de laborator.

Punctul *Fortificația centrală*

În anul 2018, în zona *Fortificației centrale* a fost descoperită o cantitate mare de materiale neolitice de tip Vădastra, concentrate mai ales în carourile 8–10 ale secțiunii S1/2013. Cea mai mare parte a lor constă în ceramică specifică acestei culturi (castroane, cupe, oale, capace, vase cu picior), dar

și obiecte din os/corn, figurine etc. Acestea se adaugă altor materiale neolitice descoperite de-a lungul vremii la Romula, în punctele *Dealul Morii* și *Fortificația centrală*. Materialele arheologice descoperite îmbogățesc cunoștințele cu privire la această importantă manifestare a neoliticului mijlociu la Dunărea de Jos, manifestare al cărei conținut este, din păcate, încă în mare parte inedit.

În *Fortificația centrală* a continuat investigarea clădirii cu *hypocaustum*, identificată în anul 2017, respectiv a sistemului de fortificare. Cu privire la ultimul obiectiv al cercetărilor, a fost finalizată cercetarea din secțiunea S1, care a surprins prima și a doua incintă, berma, respectiv cele două șanțuri. În cadrul secțiunii S4 a fost identificată o clădire pavată cu *cocciopesto*, respectiv un al doilea cuptor de prelucrare a sticlei.

Punctul *Sectorul de Nord*

În *Sectorul de Nord*, în cadrul Atelierului ceramic nr. VIII, a fost cercetat cuptorul de olar nr. 25. Acesta era de formă rotundă în plan și avea două camere. Grătarul care separa camera inferioară de cea superioară a fost dezafectat încă din Antichitate. S-a păstrat doar o parte a pilonului central, realizat din cărămizi romane.

Materialul arheologic descoperit în ambele puncte este bogat și divers, cuprinzând materiale de construcții, ceramică locală și de import, monede, obiecte din os, bronz, sticlă și fier, precum și oase de animale.

În anul 2018, s-a finalizat proiectul *PED 163/2016 – De la cărămizile romane de la Romula la materiale moderne de restaurare*, finanțat de UEFISCDI. Scopul acestuia a fost identificarea etapelor tehnologice și a procedurilor de obținere de material ceramic cu aceleași proprietăți ca ale cărămizilor romane produse la Romula. Printre rezultatele acestui proiect, se numără participări la evenimente științifice internaționale, publicații, respectiv o cerere de brevet de invenție depusă la OSIM. De asemenea, au fost efectuate primele investigații petrologice, mecanice și fizico-chimice, privind categoria de vase din ceramică cu caolin descoperite în acest sit arheologic.

Monede romane descoperite în zona Orheiului, Republica Moldova – Theodor Isvoranu (IAB)

Monedele prezentate provin din perioada interbelică, din împrejurimile orașului Orhei. Se păstrează la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” sub forma unui lot de 72 de piese din argint și metal comun, datând din prima jumătate a secolului al II-lea până la mijlocul secolului al IV-lea p.Chr. Nucleul principal îl constituie 46 monede romane imperiale din secolele II–III, în cea mai mare parte (38 ex.) denari și imitații ale acestora, câțiva antoninieni și două piese din metal comun (un sestert și un as). Alte 11 monede, din bronz, reprezintă emisiuni provinciale ale unor orașe din zona balcanică și vest-pontică, majoritatea datând din prima jumătate a secolului al III-lea p.Chr. Semnificativă este prezența imitațiilor turnate, atât între monedele imperiale, cât și în rândul celor provinciale. Cele mai târzii sunt 15 monede din vremea Imperiului roman târziu (patru din argint și 11 de bronz), încadrate cronologic între perioada celui de-al doilea război civil dintre Licinius și Constantin și ultimii ani ai dinastiei constantiniene. La prelucrare, s-a observat că lotul pare a fi fost constituit din mai multe grupuri de piese provenind, probabil, din puncte diferite din arealul menționat și amestecate ulterior, structura sa permițând conturarea ipotetică a unor tezaure sau fragmente de depozit monetar, caracterizate prin omogenitate, atât cronologică, cât și privind situarea geografică a monetărilor. Un prim prezumtiv depozit este constituit de 27 denari din perioada încadrată cronologic de domniile lui Hadrian și Commodus, al căror aspect similar indică păstrarea în pământ în aceleași condiții, emisiunile succedându-se, în cele mai multe cazuri, la doi–trei ani. Al doilea este format din nouă monede provinciale emise de orașe din Thracia și Macedonia în intervalul Marcus Aurelius – Filip Arabul. Cel de-al treilea este reprezentat de patru *argentei* bătute sub Constantius II, ante 358. Aceste grupuri omogene au pătruns în spațiul pruto-nistean cel mai probabil în formă preconstituită la sud de Dunăre.

Cu privire la coaliția antiromană care a invadat Moesia Inferior după primul război daco-roman – Alexandru Barnea (FIB/IAB)

Deja în 1895, în prima publicație monografică monumentală despre *Tropaeum Traiani* de la Adamclisi, Grigore Tocilescu și colaboratorii săi identificau, pe 23 dintre cele 26 de merloane păstrate din crenelatură, trei grupe diferite din neamurile figurate ca prizonieri. Ulterior, abia Mihai Sâmpetru, în volumul publicat în 1984, identifica, pe bună dreptate, daci, germanici (suebi sau buri) și „munteni”. Comunicarea a arătat că aceștia sunt parți, chiar dacă ei nu apar și pe Columna lui Traian de la Roma.

Descoperiri sarmatice la Prăjeni (jud. Botoșani) – Valeriu Sirbu, Liana Oța (IAB), Nicolae Ursulescu (FI-UAIC Iași), Maria Diaconescu (MJ Botoșani)

Între anii 1985–1988 s-au desfășurat ample cercetări de teren în zona satului Prăjeni, în mai multe puncte. Descoperirile, diverse ca tip (așezări și înmormântări tumulare) și ca datare (din neolitic până în secolul al XIX-lea), nu au fost publicate sistematic, dar au fost făcute publice prin intermediul comunicărilor la sesiunile de rapoarte sau al articolelor de sinteză.

Subiectul comunicării l-au constituit cele 14 morminte atribuite sarmaților, descoperite în punctele *Alimândra, Nelipești, Țarnă și Lutărie 2*.

Arheologia și numismatica epocii migrațiilor și medievale

Produce vitrice în valea Nistrului mijlociu la începutul epocii marilor migrații – Sergiu Matveev, Veaceslav Sprincean (U Chișinău), Tudor Braniște (UTM Chișinău)

Teritoriul dintre Prut și Nistru cunoaște în secolele III–IV p.Chr. o locuire intensă, fiind identificate peste 1100 de situri locuite de comunități sedentare, pestrițe din punct de vedere etnic. Ele se caracterizează printr-o cultură materială relativ unitară, care exprimă, în același timp, manifestări ale interacțiunilor puternice cu lumea romană. Din rândul lor, anumite situri ies în evidență. La o distanță de cca 350 km de fostul limes roman a fost cercetat arheologic situl de la Sobari (raionul Soroca, Republica Moldova), care, pe lângă componentele caracteristice lumii barbare, a păstrat și tradiții arhitecturale provincial-romane. Din multitudinea de vestigii arheologice de producție locală și de import din Imperiu, se remarcă piesele de sticlă, prezente prin fragmente de vase, podoabe și sticlă de geam. Dacă primele două componente sunt caracteristice mediului barbar din această regiune, cunoscut sub numele de cultura arheologică Sântana de Mureș – Cerneahov, cel din urmă, și anume sticla de geam, accentuează unicitatea sitului pentru lumea barbară nord-vest pontică. În comunicare au fost prezentate analize tipologice și fizico-chimice, completate de rezultatele unei investigații spectroscopice EDX a diferitor categorii de piese din sticlă, identificarea căilor de pătrundere a sticlei în regiune și a centrelor de producere.

Granatele: tehnologie și impact vizual. Investigații asupra unor granate demontate din piesele tezaurelor de la Pietroasa, Apahida și Cluj – Someșeni – Rodica Oanță-Marghitu (MNIR), Roxana-Nicoleta Bugoi (IFIN-HH)

Comunicarea a prezentat rezultatele investigațiilor care au avut ca obiect 418 granate libere, demontate brutal din artefactele care au format tezaurele de la Pietroasa și Cluj – *Someșeni* și inventarele funerare de la Apahida (II și III), geme păstrate în depozitele Muzeului Național de Istorie a României. Smulse din montura inițială, granatele și-au redobândit individualitatea și oferă o cale nesperată de pătrundere în laboratoarele de creație din care au rezultat obiecte atât de meșteșugit încrustate cu geme. S-au dezvăluit, astfel, detalii interesante despre modalitățile de tăiere și șlefuire, despre constrângerile

care limitau dezvoltarea motivelor ornamentale, despre procesul de montare a granatelor și, în cele din urmă, despre finisarea podoabelor din a căror structură făceau parte. Redevenite obiecte în sine, granatele libere pot releva uneori perfecțiunea tăieturii și a șlefuirii sau, alteori, din contră, imperfecțiunile gemei și/sau o prelucrare sumară.

Investigațiile întreprinse au implicat înregistrarea dimensiunilor fiecărei geme (greutate, lungime, lățime și grosime) și a particularităților muchiilor. De asemenea, au fost sesizate diferențele de culoare și s-a acordat o atenție aparte identificării unor semne de refolosire, microscopia optică fiind foarte utilă în acest sens. Toate aceste date au fost combinate cu rezultatele analizelor compoziționale realizate în anul 2012 în cadrul programului EU FP7 CHARISMA (Cultural Heritage Advanced Research Infrastructures), care a facilitat accesul transnațional la acceleratorul AGLAE (Accélérateur Grand Louvre d'Analyse Élémentaire), adaptat investigațiilor nedistructive asupra bunurilor de patrimoniu.

Prin confruntarea cu piesele din care au fost demontate granatele, s-au putut evidenția și particularități ale modalităților de asamblare a acestora. S-au putut remarca, pe de o parte, metodele prin care putea fi pusă în valoare frumusețea translucidă a granatelor, cât și, pe de altă parte, cele folosite pentru a masca imperfecțiunile muchiilor sau pentru a diminua efectul pe care îl aveau incluziunile care alterau transparența gemelor.

Studiu arheometric asupra unor granate demontate din piesele tezaurilor de la Pietroasa, Apahida și Cluj – Someșeni – Roxana-Nicoleta Bugoi (IFIN-HH), Rodica Oanță-Marghitu (MNIR)

Cercetarea a avut ca obiect caracterizarea arheometrică a 418 granate libere, aflate în depozitele Muzeului Național de Istorie a României din București, geme demontate brutal din diferite artefacte aparținând tezaurilor de la Pietroasa, Cluj – Someșeni și Apahida (II și III). Investigațiile arheometrice au urmărit determinarea compoziției chimice a granatelor și identificarea incluziunilor minerale, caracteristici-cheie în încercarea de stabilire a originii acestora.

Compoziția chimică a gemelor analizate a fost obținută prin tehnica PIXE (Particle Induced X-ray Emission), la acceleratorul AGLAE aflat în subsolul Muzeului Louvre din Paris, Franța, în cadrul proiectului EU FP7 CHARISMA. Studiile de microscopie optică au condus la identificarea incluziunilor minerale și au evidențiat diferite particularități ale prelucrării și finisării gemelor.

Sugestiile referitoare la posibila proveniență a granatelor analizate au fost formulate prin raportarea la datele publicate în literatura de specialitate, care au rezultat în urma analizei unui mare număr de geme – atât granate de referință (geme cu origine geologică cunoscută), cât și pietre prinse în structura pieselor arheologice⁷. Investigațiile întreprinse au permis încadrarea celor 418 granate studiate în funcție de cele cinci tipuri definite anterior: almandine bogate în fier, provenite probabil din Rajasthan (tipul I), almandine bogate în calciu, provenite probabil dintr-o altă sursă, nelocalizată încă, posibil tot din India (tipul II), pirlaldine provenite probabil din Sri Lanka și/sau Orissa (tipul III), pirope sărace în crom, exploatate probabil din depozite portugheze sau africane (tipul IV) și pirope cromifere originare probabil din Boemia (tipul V).

Prin corelarea datelor analitice obținute cu cele din literatură, s-a relevat faptul că originea granatelor folosite pentru incrustarea diferitelor podoabe și accesorii poate să varieze între gemele demontate din același obiect sau pentru cele din același ansamblu. O altă concluzie a fost aceea că ponderea tipurilor de geme definite în literatura de specialitate variază diferit pentru fiecare dintre cele patru tezaure.

⁷ T. Calligaro, P. Périn, F. Vallet, J.-P. Poiriot, *Contribution à l'étude des grenats mérovingiens (Basilique de Saint-Denis et autres collections du Musée d'Archéologie Nationale, diverses collections publiques et objets de fouilles récentes). Nouvelles analyses gemmologiques et géophysiques effectuées au Centre de Recherche et de Restauration des Musées de France*, Antiquités Nationales 38, 2006–2007, p. 111–144.

Câteva precizări referitoare la etapa timpurie a necropolei de la Florești – Polus Center – Vlad-Andrei Lăzărescu (IAIAC)

Situl arheologic de la Florești – *Polus Center*, deși încă nepublicat sub formă monografică, este deja bine-cunoscut, fiind în prezent unul dintre cele mai reprezentative situri din perioada epocii migrațiilor din Transilvania, cuprinzând atât o importantă necropolă, cât și așezarea aferentă acesteia. Comunicarea s-a referit la toate descoperirile cunoscute în urma datelor, publicate până în momentul de față, în ceea ce privește cimitirul mai sus menționat. Pornind de la analiza unui context funerar, deocamdată inedit, s-a încercat relaționarea acestuia cu alte date cunoscute anterior, în așa fel încât, în final, să poată fi posibile anumite precizări generale cu privire la prima etapă de funcționare a sitului. Mormântul prezentat cu această ocazie (Cx 103) a fost descoperit în anul 2006, în timpul săpăturilor de salvare efectuate de echipa Institutului de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca al Academiei Române. Datarea complexului la sfârșitul secolului al V-lea și începutul secolului următor se bazează pe inventarul funerar al acestuia, respectiv o pereche de fibule de tip Vyškov. Mormântul reprezintă un complex destul de timpuriu în comparație cu restul mormintelor deja publicate aparținând acestei necropole și, împreună cu alte artefacte cunoscute în acest moment, poate fi folosit pentru a contura și a începe o discuție referitoare la faza timpurie a cimitirului, aceasta din urmă putând fi datată începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al V-lea p.Chr.

Noi date cu privire la unele antichități creștine din colecția Muzeului Național al Banatului din Timișoara – Daniela Tănase (MNB Timișoara)

Începând cu anii '70 ai secolului XX, au fost publicate studii cu privire la antichitățile creștine aflate în colecția Muzeului Național al Banatului din Timișoara. La o privire mai atentă, se observă că au fost omise informații ori s-au strecurat o serie de erori cu privire la locul de proveniență și la datarea pieselor. Acestea au fost preluate de cercetători români și străini și au dus chiar la interpretări eronate cu privire la viața spirituală și la relațiile cu comunități aflate la mare distanță față de populațiile de la nord de Dunăre din Transilvania și Banat. Despre furcile de tors cu însemne creștine nu s-a amintit că sunt descoperite la sud de Dunăre, în Serbia, iar un opaiț cu cap de berbec, găsit tot la sud de fluviu, în unele publicații apare ca fiind descoperit la Orșova. Însă cel mai elocvent caz este cel a două ploscuțe cu reprezentarea Sfântului Mina, despre care s-a spus că ar fi fost descoperite la Orșova și Porolissum și care au fost datate în secolele V–VI p.Chr. De fapt, ambele se datează în prima jumătate a secolului al VII-lea, iar locul lor de descoperire ridică semne de întrebare: o piesă este posibil să fi făcut parte din colecția lui Zsigmond Ormós (important om politic și de cultură din secolul al XIX-lea) și să fi fost descoperită la Orșova, dar pentru cea de-a doua nu există niciun fel de dovezi că ar fi fost găsită la Porolissum.

Despre noi spații funerare din epoca avară târzie descoperite recent la est de Pecica (jud. Arad) – Florin Mărginean (CM Arad), Erwin Gáll (IAB), Adrian Ursuțiu (IAIAC)

Noile descoperiri din perioada avară se datorează realizării unui diagnostic arheologic intruziv, pe un teren localizat la est de orașul Pecica, unde urmează să se construiască o zonă de comerț și servicii. Denumirea sitului a fost dată după beneficiarul care realizează investiția, Pecica – *Est/Duvenbeck*. Încă de la început, s-a constatat faptul că noul sit se află în vecinătatea altora, delimitate și cercetate pe tronsonul de autostradă din lotul 2 Arad – Pecica ori cu alte ocazii. La distanțe de sub un kilometru liniar se află următoarele situri: *Forgaci, Est/SD, Situl 15, Situl 16, Situl 17, Situl 18*. Până la efectuarea acestui diagnostic arheologic intruziv, situl nou identificat nu s-a aflat în baza de date a descoperirilor arheologice din jud. Arad.

Din totalul de 582 de complexe delimitate, 54 au putut fi determinate ca fiind din perioada avară. Este vorba despre două grupuri de morminte de inhumatie, care pot fi datate, pe baza inventarului funerar, în secolele VIII–IX. Dintre acestea, se remarcă și patru morminte cu/de cai, care, chiar dacă au fost jefuite, au mai păstrat o parte din bogatul inventar funerar. În acest context trebuie amintit faptul că în imediata apropiere a sitului *Est/Duvenbeck* au fost descoperite și alte spații funerare, atât contemporane, cât și mai timpurii, precum cele de la Pecica – *Situl 15*, Pecica – *Est/SD* și *Forgaci*, care se înscriu într-un perimetru de doar 1,7 km².

În cadrul săpăturilor arheologice de la Pecica – *Est/SD* și *Situl 15* au fost documentate și părți de așezare din epoca avară, ale căror comunități au folosit, cu siguranță, spațiile funerare deja amintite.

Contribuții arheologice privind nord-vestul României în secolele VII–XI. Cercetări în Depresiunea Silvaniei – Dan Băcuț-Crișan (MJIA Zalău)

Se poate afirma, fără echivoc, că fenomenele culturale și transformările de ordin istoric, care au avut loc în spațiul nord-vestic al României în etapa cronologică analizată, sunt reflectate și de vestigiile arheologice descoperite aici, și că evoluția Depresiunii Silvaniei s-a făcut în conexiune cu cea a nord-vestului României. Prin urmare, apartenența Depresiunii Silvaniei la acest areal nu este numai una geografică, ci și una culturală, acesta fiind o adevărată punte de legătură (prin importanta cale de trecere reprezentată de Poarta Meseșană) între Transilvania intracarpatică și Bazinul Tisei Superioare. Fiind o trecătoare largă și extrem de accesibilă, *Porta Mesesina*/Poarta Meseșană a reprezentat dintotdeauna o importantă punte de legătură între medii culturale diverse.

Analiza antropologică a resturilor scheletice de incinerare de la Brăila – Brăilița – Gabriel Vasile (IAB)

Amplasat în nord-estul Câmpiei Române, pe terasa înaltă de pe malul stâng al Dunării, situl arheologic Brăila – *Brăilița* a fost cercetat sistematic încă din anul 1956, de către o echipă condusă de Nicolae Harțușche, din colectivul arheologic mai făcând parte Florian Anastasiu și Ion T. Dragomir. Reluate în anul 2004 sub conducerea lui Stănică Pandrea, cercetările, acum cu caracter preventiv, au scos la iveală, în anul 2018, pe lângă o serie de vestigii din neolitic (Boian-Giulești) și antichitatea târzie, o necropolă de incinerare din perioada Evului Mediu timpuriu. Resturile osteologice umane provin din 45 de morminte de incinerare atribuite de autorii cercetării culturii Dridu (secolele VIII–X p.Chr.). Cele mai multe dintre urnele funerare au apărut între -0,45/0,50 m și -0,60 m. Gropile mormintelor nu au putut fi identificate, din cauza lipsei diferențelor de consistență între sedimentul din strat și cel din jurul urnelor, ceea ce înseamnă că au fost săpate cu puțin timp înainte de depunerea urnelor și imediat acoperite. Pământul a păstrat foarte bine amprenta urnelor, de unde poate fi dedusă că, în momentul depunerii, urnele erau încă fierbinți. Dintre obiectele de inventar funerar descoperite pot fi menționate fragmente de cataramă, de lame, de pandantive din os și din metal (cupru); pe unele dintre obiectele metalice a fost găsită amprenta unei țesături (probabil giulgiul funerar).

Materialul scheletic uman a fost tamisat la sec și sub jet de apă și, mai apoi, triat în vederea identificării elementelor scheletice. Resturile osteologice au fost grupate pe segmente scheletice, acest demers servind la stabilirea numărului minim de indivizi pentru fiecare mormânt în parte. Informații cu privire la ritualul funerar al populațiilor Dridu au fost obținute și pe baza prezenței, alături de oasele de incinerare umane, a celor de animale, precum și a altor elemente: ceramică, sticlă, metale.

Au fost determinate atât temperatura generală, cât și temperatura de ardere pentru fiecare segment în parte, pe baza unor scări coloristice, putând fi surprinsă poziția defunctului pe rugul funerar.

Determinarea sexului și estimarea vârstei la deces s-au dovedit a fi operații deosebit de dificile sub aspect morfologic și morfo-metric, dar foarte importante în vederea obținerii unui profil demografic pentru aceste comunități.

Urmărirea aspectelor care țin de selecția aleatorie sau intenționată a anumitor oșeminte de pe rug, în vederea depunerii în mormânt, a fost realizată prin cântărirea resturilor scheletice.

Alt parametru analizat a fost modelul de fracturare (fisurare) a fragmentelor scheletice. Cu ajutorul acestuia, a putut fi stabilită starea oaselor în momentul incinerării: „verde” sau „uscată”.

Nu în ultimul rând, au fost surprinse și o serie de aspecte patologice osoase și dentare.

În întreg spațiul carpato-dunărean cuprins în perioada secolelor VII–X, până în prezent, de o atenție deosebită au beneficiat doar necropolele birituale. În acest context, prezența în nord-estul Câmpiei Române a unui cimitir de incinerare, atent cercetat și bine documentat, nu se poate constitui decât într-un real câștig în vederea obținerii de noi informații cu privire la comunitățile de tip Dridu.

Date preliminare privind sistemul defensiv al așezării de la Oltina (jud. Constanța) – Cristina Paraschiv-Talmațchi, Constantin Șova (MINAC)

În anul 2018, cercetarea arheologică sistematică desfășurată în așezarea de la Oltina – *Capul Dealului* (secolele IX–XI) a avut ca obiectiv principal obținerea de noi date referitoare la tehnica de construcție și structura sistemului defensiv aflat pe partea vestică a sitului. Compus din val de pământ și șanț, acesta a mai fost cercetat în campaniile arheologice din anii 2001–2003, dar datele obținute sunt incomplete, fiind necesare înregistrări referitoare la lățimea valului la bază, deschiderea maximă a șanțului, forma și adâncimea acestuia etc. În acest sens, în sectorul A a fost deschisă o nouă secțiune, S III (28 × 3 m), dispusă E–V, perpendicular pe valul de pământ și paralel cu cea veche (S I). Distanța dintre cele două secțiuni este de 9 m.

S-a constatat, în acest stadiu (cercetarea nefiind finalizată), că valul este format în partea superioară din straturi succesive de pământ relativ curat, bine compactat, gălbui sau brun-cenușiu mediu. Sporadic, în aceste straturi apar fragmente ceramice de mici dimensiuni, bucăți mici de lemn ars și de pământ copt. Acestea sunt mai dese în zonele cu acumulări de pietre dispuse pe pantele valului, la mică distanță de creastă. Pe creasta valului de pământ au fost observate șiruri de găuri de pari.

Considerații despre existența unor vestigii și enclave vikinge în spațiul de la est de Carpați la sfârșitul mileniului I – începutul mileniului II p.Chr. – Ion Tentiuc, Valeriu Bubulici (MNIM Chișinău)

Evoluția comunităților românești din spațiul carpato-nistrean la sfârșitul mileniului I și începutul mileniului al II-lea p.Chr. a avut loc în strânsă legătură cu procesele social-economice, politice și culturale care se derulau la scară continentală.

Procesele de afirmare a poporului român ca etnie bine individualizată și apariția unor formațiuni prestatale și statale românești erau în consonanță cu fenomenele similare care aveau loc în secolele IX și X în contextul celei de-a doua etape de politogeneză europeană. Schimbările climatice din secolele VIII și IX, legate de încălzirea vremii, au impulsivat deșelările și defrișarea masivelor împădurite. Creșterea suprafețelor cultivate a necesitat unelte din fier de înaltă calitate. Embargoul constantinopolitan a fost surmontat de pătrunderea în ținut a unor unelte și arme de fier aduse din Europa de Nord, pe vechiul traseu al Vistulei și Nistrului.

Drumul comercial care lega Europa de la nord la sud, dinspre Marea Baltică spre Marea Neagră, a fost exploatat eficient de scandinavi. Descoperirea unor mărgelă de chihlimbar și toporașe miniaturale din fier, buteroale, topoare de luptă și pintoni scandinavi, găsite izolat sau în depozite, la est de Carpați, confirmă prezența importurilor și a unor enclave ale nordicilor în regiune. Cercetarea așezărilor fortificate de pe Nistru (Alcedar, Echimăuți, Țareuca, Rudi etc.), înzestrate cu valuri de pământ și șanțuri de apărare de formă circulară, în interiorul cărora au fost descoperite așa-numitele „case lungi” (de circa 30 m), îi fac pe autori să presupună că au fost edificate de vikingi cu aportul populației locale. Acestea serveau drept hanuri sau tabere militare intermediare pe calea spre Constantinopol, dar și ca centre meșteșugărești

și de comerț. Aici au fost investigate cuptoare pentru topit fier, ateliere pentru prelucrarea fierului sau confecționarea podoabelor din argint.

Necropola de la Alcedar, cu morminte de incinerare în tumuli, având ca inventar minereu, zgură sau cuie de fier, cute din șist, podoabe din sticlă aurie, argintie sau albastră, cercei de argint, datată la sfârșitul secolului al IX-lea – prima jumătate a secolului al X-lea, este pusă în legătură tot cu prezența temporară a vikingilor în regiune.

Proiectul Noviodunum 2020 – cercetări arheologice interdisciplinare – Aurel-Daniel Stănică (ICEM–GS Tulcea)

Proiectul de cercetare Noviodunum 2020 are ca obiective studierea sistemelor defensive utilizate în perioada romană, medie bizantină și medievală, a impactului comunităților umane în cele trei mari perioade istorice (epoca romană, perioada medie bizantină și Evul Mediu), în care a evoluat situl de la Noviodunum. Fiind un sit pluristratificat, s-a acordat o mai mare atenție cercetărilor interdisciplinare, în special prospecțiuni geofizice, care pot furniza date importante referitoare la sistemele defensive, necropole (plane – de incinerare – și tumulare), dar și pentru obținerea de date batimetrice, pentru a determina efectele schimbării cursului Dunării asupra incintei de nord a cetății, cu scopul de a evidenția aspectul, direcția de dispunere a structurilor submerse, suprafața afectată și identificarea instalațiilor portuare. În ultimii doi ani, prospecțiunile geofizice, datele batimetrice și cercetarea geoarheologică au reprezentat principalele direcții în investigarea sitului Isaccea– *Noviodunum*.

Prezențe ale Hoardei de Aur la gurile Dunării. Studiu de caz – Nufăru, jud. Tulcea – Oana Damian (IAB), Andra Samson, Mihai Vasile (MNIR), Aurel Vilcu (IAB)

Elemente arheologice și numismatice documentează prezența Hoardei de Aur într-o așezare fortificată dezvoltată sub semnul Bizanțului în veacurile X–XIII, permițând prelungirea existenței acesteia cu încă un secol.

Date noi privind arheologia citadelei și a moscheii de la Orheiul Vechi – Gheorghe Postică (MECC Rep. Moldova)

Investigațiile arheologice, întreprinse în anul 2011 în sectoarele *Poarta citadelei* și *Moscheea* din cadrul sitului Orheiul Vechi, au oferit date concludente privind edificarea și evoluția crono-stratigrafică a acestor structuri.

În primul sector, au fost documentate două faze de construcție. Prima fază cuprinde urmele porții citadelei din perioada Hoardei de Aur, de la mijlocul secolului al XIV-lea. Urmele arheologice ale porții din cea de-a doua fază, inclusiv o groapă-capcană, țin de perioada moldovenească, din a doua jumătate a secolului al XV-lea – prima jumătate a secolului al XVI-lea. În cadrul acestui sector au fost identificate patru straturi cu urme de construcții/reparații, opt straturi de depuneri culturale, patru straturi cu urme de incendii și un strat cu urme de demolare a zidului citadelei, cel din urmă fiind atribuit mijlocului secolului al XVI-lea.

În cel de-al doilea sector, a fost documentat stratul de construcție al moscheii din perioada Hoardei de Aur, de la mijlocul secolului al XIV-lea, precum și stratul de demolare a zidului moscheii, datat în intervalul de timp de la mijlocul secolului al XVI-lea până în primul sfert al secolului al XVII-lea. În incinta moscheii au fost descoperite o locuință adâncită și urmele unui ocol din perioada moldovenească. Locuința cuprinde două faze de dezvoltare: a) prima jumătate – sfârșitul secolului al XV-lea (3–4 straturi de cultură) și b) sfârșitul secolului al XV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea (4–5 straturi de cultură, inclusiv trei straturi de piatră provenite din demolarea moscheii). Dintr-o fază ulterioară (post 1636), datează urmele unui ocol, păstrate sub formă de șanț, oval în plan.

Un tezaur de monede ale Hoardei de Aur descoperit la Costești, raionul Ialoveni, Republica Moldova – Ana Boldureanu (MNIM Chișinău), Eugen Nicolae (IAB)

Autorii prezintă un tezaur monetar recuperat în anul 2017, de o echipă a Agenției Naționale Arheologice, coordonată de Vlad Vornic, în cursul unor săpături arheologice de salvare în necropola din partea de nord și de nord-est a vestigiilor așezării urbane medievale de la Costești, pe panta stângă a văii râului Botna – *Cimitirul 2*. Necropola a fost semnalată încă din 1957 de L. Polevoj, care a cercetat două morminte de înhumăție, rămase nepublicate. În anul 2017, au fost cercetate 14 morminte, dintre care șase (notate 9–14) în Secțiunea V. Depozitul monetar, compus din 11 monede de argint lipite (fișic), a fost recuperat la verificarea terenului înainte de deschiderea Secțiunii V, de deasupra unei aglomerări de pietre de calcar aflată în solul vegetal, sub care a apărut mormântul 9. Toate piesele sunt emisiuni ale Hoardei de Aur: două ale hanului Tokta (1290–1312) și nouă ale lui Uzbek (1312–1339). Majoritatea sunt foarte uzate și cu urme ale trecerii printr-un incendiu.

Descoperirea tezaurului deasupra unei necropole musulmane, inevitabil pusă în legătură cu epoca Hoardei de Aur (înainte de 1369), și vecinătatea unor urme de locuire care pot fi atribuite aceleiași perioade determină așteptarea ca depozitul monetar să nu fie mai timpuriu de al doilea sfert al secolului al XIV-lea. Datarea stratului arheologic din zonă, ca și a unor complexe de locuire din apropiere, se bazează pe monede care au rămas în circulație după 1369, ceea ce sugerează că depozitul ar putea fi mai recent. Pe de altă parte, recuperarea depozitului de la suprafața terenului lasă loc posibilității de a fi vorba despre un fragment de tezaur risipit de lucrările agricole, deci care să nu fi fost pierdut sau ascuns chiar deasupra mormântului 9.

Aparent, depozitul s-ar data când se încheie acumularea monetară, adică în al doilea deceniu al secolului al XIV-lea. Studiile asupra tezaurilor din Crimeea, din zona Niprului inferior și cea nord-caucaziană au arătat însă că emisiunile lui Uzbek sunt prezente în unele acumulări până după mijlocul secolului al XV-lea, fiind repuse în circulație de diferite autorități (sunt, în general, contramarcate). Fenomenul este atestat și în Basarabia, un tezaur descoperit la Ivancea, raionul Orhei, cuprinzând, pe lângă emisiuni din epoca lui Toktamâș anterioare atacului lui Timur Lenk din 1395, piese de la Uzbek (25%), dintre care jumătate cu contramarca (inscripția) „han”.

Longevitatea emisiunilor lui Uzbek deschide posibilitatea ca depozitul să fi fost pierdut sau ascuns către sfârșitul secolului al XIV-lea. Uzura accentuată a pieselor pledează pentru această datare, nu însă și absența contramărcilor. Condițiile de descoperire permit a avea în vedere că lotul reprezintă un fragment dintr-un tezaur risipit de lucrări agricole sau alunecări de teren, ori la Costești, într-un loc neprecizat, a fost semnalată descoperirea, acum circa două decenii, a unui foarte mare tezaur de monede de la Uzbek și lingouri de argint. Din acest tezaur risipit au fost recoltate piese de diverse persoane pe parcursul mai multor ani, fiind consemnate de către al doilea autor informații despre 22 de loturi cu monede de la Uzbek, majoritatea prezentate de posesori ca fiind recuperate „de la locul tezaurului”. Cele mai mari loturi cuprindeau 50, 32 și 27 monede, majoritatea includeau și piese cu contramarca (inscripția) „han”, erau uzate sau cu urme de arsură, unele monede erau lipite în fișic, altele prezentau urme de desprindere din bloc. Două loturi includeau și câte o piesă de la Toktamâș, iar unul un lingou.

În concluzie, depozitul ar putea reprezenta un fragment din marele tezaur de la Costești, care cuprindea și piese cu contramarca „han” și lingouri, și, foarte probabil, și monede de la Toktamâș. Deoarece comerțul internațional a fost afectat de luptele civile din Hoarda de Aur și de atacul lui Timur Lenk, monedele de argint contramarcate sau emise sub Toktamâș au pătruns la vest de Nistru mai degrabă aduse de refugiați (inclusiv dintre susținătorii lui Toktamâș), în special după 1395. Se pune astfel problema dacă unele vestigii cu materiale specifice Hoardei de Aur de la Costești, Orheiul Vechi, Ivancea sau din alte locuri din Moldova ar putea aparține unor comunități de azilanți, despre acestea existând informații în sursele scrise. În această viziune, care necesită desigur confirmări, tezaurul de la Ivancea și Costești ar putea fi datate în 1399, după bătălia de la Vorskla, când învingătorii lui Toktamâș i-au urmărit cu înverșunare pe susținătorii acestuia, au devastat o bună parte a Lituaniei și, probabil, atacurile de represalii au atins și aliata acesteia, Moldova, în special taberele de refugiați înarmați.

Sindromul Poienești în lumina unor inele inedite descoperite în Republica Moldova – Eugen Nicolae (IAB), Lilia Dergaciova (CNBAR)

Autorii discută evoluția ornamentului pseudo-cufic numit sindromul Poienești, după locul descoperirii primei și celei mai vechi piese, care a prilejuit definirea lui (un inel de argint aurit, aflat împreună cu o monedă de la Petru Mușat, într-un mormânt din necropola medievală de la Poienești, jud. Vaslui). Prototipul a fost identificat în decorul unor farfurii produse la Orheiul Vechi în epoca Hoardei de Aur, care îmbină inscripția pseudo-cufică Muhammad cu sigiliul lui Solomon. Analizând câteva inele din secolele XIV–XVI, sindromul a fost caracterizat prin figura mediană care păstrează poziția și elemente derivate din inscripția pseudo-cufică Muhammad (forma de dublu-trapez, cerculețul central, traseul liniar oblic din interior), desprinderea, sus și jos, ca figuri independente ternare, de regulă cu baza arcuită similar în sus, a colțurilor de sus și de jos ale sigiliului lui Solomon, și flancarea figurii mediane cu motive din linii grupate, de regulă angular. Inele inedite descoperite în Republica Moldova (colecții private) dezvăluie noi variațiuni ale sindromului, majoritatea ilustrând disoluția acestuia, în special prin omiterea unora dintre componente (sindrom eliptic). Sindromul evoluează circa două secole autonom, nu se combină sau nu este contaminat de niciun alt semn sau mobilă heraldică din sistemul european, cu excepția semnului crucii care ajunge să îl subordoneze sau să îl asimileze complet. Autorii prezintă câteva direcții de transformare a sindromului până la disoluția completă. În privința cronologiei, inelele cu sindromul Poienești în care pot fi recunoscute principalele elemente ale prototipului, de regulă plasat în chenar circular (ca și prototipul), sunt mai timpurii și pot fi date în secolele XIV–XV, iar cele cu figura mediană geometrizată sau practic suprimată, de regulă în chenar hexagonal sau octogonal, sunt mai târzii și pot fi date, în majoritate, cu secolul al XVI-lea.

Câteva date cu privire la construcția Clisiarniței Mănăstirii Probota – Monica Dejan, Ștefan Dejan (MB Suceava)

Începând cu anul 2018, la Mănăstirea Probota se desfășoară un amplu proiect care vizează obiectivele nerestaurate cu ocazia precedentului proiect „International Support for Restoration and Preservation of the Probota”, finanțat de Japan Trust Found sub patronaj UNESCO între anii 1996–2001. Cu acest prilej, s-au realizat cercetări arheologice extinse (1994–2000), care au cuprins întreaga biserică și o mare parte din incinta mănăstirii.

Proiectul *Restaurarea patrimoniului cultural la Mănăstirea Probota, jud. Suceava* are în vedere o serie de lucrări (subzidiri, realizarea de instalații electrice, drenuri, lucrări de amenajare a incintei), care presupun săpături în incinta mănăstirii și la construcțiile de aici. Având în vedere că, prin restaurarea anterioară, ruinele construcțiilor descoperite la sudul bisericii nu au fost restaurate, iar starea lor s-a degradat în timp, au fost necesare lucrări de consolidare și de protecție corespunzătoare a zidăriei, având în vedere o viitoare amenajare a acestor încăperi ca spațiu muzeistic.

În zona clisiarniței s-a proiectat realizarea unui dren care să ofere o soluție viabilă pentru reducerea umidității în incintă, astfel că a fost necesară o săpătură care se dezvelească integral fundațiile construcției. Cu acest prilej, s-au putut observa câteva detalii constructive care aduc completări la istoricul construcției, dar și a stării actuale de conservare.

[Arheologia bisericilor fortificate din scaunul Cincu] – Maria Crîngaci Țiplic (ICSU Sibiu), Ioan Marian Țiplic (U Sibiu)

Bisericile fortificate săsești din scaunul Cincu au fost studiate, până nu de mult, doar din perspectivă arhitecturală sau prin prisma istoriei artei. Cercetările arheologice la monumentele ecleziastice medievale din zona vechiului scaun Cincu, care corespund astăzi aproximativ cu estul județului Sibiu și vestul județului Brașov, reprezintă un domeniu de cercetare a cărui activitate a început să fie vizibilă

începând cu anul 2004. Dintre cele 22 de localități medievale care cândva compuneau scaunul Cincu, șase localități (Merghindeal, Ruja, Dealul Frumos, Agnita, Seliștat și Cincu) au beneficiat de sondaje arheologice realizate la tot atâtea biserici medievale. Rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse la Ruja, Agnita, Seliștat și Cincu merită o prezentare detaliată.

Dezvelind trecutul unui monument: Biserica Reformată din Aiud. Cercetări arheologice 2018 – Daniela Marcu Istrate (IAB), Sebastian Dobrotă (drd. IAB), Ionuț Cosmin Codrea (MCDR Deva), Vasile Paul Scroboț (MȘN Aiud)

La sfârșitul anului 2018, s-au desfășurat cercetări arheologice preventive la Biserica Reformată din Aiud, în cadrul unui vast proiect de restaurare a monumentului. Acestea au fost în continuarea celor din anul 2008, primele cercetări arheologice de amploare care au vizat acest edificiu datând din secolul al XV-lea, care ascunde însă, sub pământ, o istorie mult mai îndelungată și mult mai complexă.

Săpăturile au conturat, în interiorul corului actual, ruinele unui cor mai vechi, poligonal, sprijinit prin contraforturi pe colțuri. Ruine ale unei structuri anterioare bisericii actuale au început să se contureze și în zona navelor, dar cercetarea nu a avut o amploare suficientă pentru a stabili planimetria generală a acesteia. Cel mai important lot de informații colectat a vizat însă monumentul actual, săpăturile dezvelind soclul navelor, acoperit de pământ în decursul secolelor, și stabilind că turnul și colaterala de nord au fost ridicate simultan, în cadrul aceluiași șantier de construcție.

O necropolă densă, cu cel puțin trei orizonturi funerare, dintre care cel mai vechi anterior nu numai monumentului actual, ci și ruinelor pe care acesta le-a suprapus, a fost identificată în jurul bisericii. La vest de biserică, săpăturile au atins și latura de est a unei clădiri ce funcționa în incinta cetății la începuturile epocii moderne, cu fundația în arce, sistem de construcție mai puțin obișnuit, dar a cărui aplicare la clădirile fortificației din Aiud a fost observată încă din timpul săpăturilor din anii 1970. Au fost studiate și niveluri de locuire medieval timpurie, anterioare oricărei clădiri legate cu mortar, precum și primul orizont de locuire, un strat roman, consistent, ce a furnizat un foarte bogat material arheologic.

Săpăturile din anul 2018 au început să contureze evoluția Bisericii Reformate din Aiud și a terenului pe care a fost construită, ridicând însă la fel de multe întrebări, pe cât au furnizat răspunsuri. Continuarea cercetărilor ar putea să clarifice unele dintre acestea.

Cercetări arheologice la biserica Sfânta Vineri din Târgoviște – Gheorghe Olteanu, Minodora Cârțumaru, Florin Petrică (CNMCD Târgoviște), Gheorghe I. Cantacuzino, Adrian Ioniță (IAB)

Cercetările arheologice la biserica Sfânta Vineri din incinta curții domnești de la Târgoviște au fost prilejuate de un viitor proiect de restaurare. În anul 2018, au fost executate opt secțiuni și casete (șapte în exterior și una în interiorul bisericii), care au fost trasate în funcție de săpăturile mai vechi, desfășurate în anul 1969. Au fost scoase la iveală circa 50 de morminte, foarte multe dintre ele fiind deranjate în proporție mai mare sau mai mică. Din inventarele acestora făceau parte: inele, cercei, ace de păr, bumbi și monede – din aur, argint și bronz. Din punct de vedere cronologic, acestea se încadrează între cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea și veacul al XVIII-lea.

Cercetările arheologice de la Câmpulung, str. Negru Vodă, nr. 76 – Maria-Venera Rădulescu (CI), Marius Păduraru, Ion Dumitrescu, Andi Pițigoi (MJ Argeș)

În campania arheologică din anul 2018, s-a continuat cercetarea în Caseta A/2017 (3,5 × 6,20 m), s-a demontat mărtoșul dintre SI/2017 (16 × 2 m) și Caseta A/2017 pentru verificarea stratigrafiei, iar la vest de SI s-a deschis o nouă casetă, Caseta B (2 × 2 m).

În primul rând, în mărtoșul dintre SI/2017 și caseta A/2017 și parțial în caroul 2 al casetei A, la -0,80 m a apărut un nivel cu oase de bovine, grupate pe o suprafață de 1 m². Oasele nu par a fi depuse

într-o groapă, ci s-au aflat în nivelul arheologic. În partea de nord, zona cu oase este tăiată de o groapă de mari dimensiuni, umplută cu pietriș, care a fost surprinsă la -0,60 m. Tot în acest nivel cu oase, dar la -0,70 m au apărut fragmente ceramice din secolul al XVI-lea.

Caseta A a fost săpată până la solul viu, care se află la -1,40 m. Cu această ocazie, s-a constatat că, peste solul viu, există un nivel datat în secolele XV–XVI, urmează, apoi, un al doilea nivel medieval, din secolele XVI–XVII, care apare la adâncimea de 0,50–0,60 m, peste care se află un nivel de pământ purtat, cu materiale arheologice medievale și moderne.

Pe lângă aceste date legate de stratigrafie, în Caseta B, practică perpendicular pe peretele de est al unei construcții folosită în prezent drept magazie, la adâncimea de 1,10 m, a fost identificat un pavaj din pietre de râu, de mărime mijlocie, bătute cu maiul. El apare sub nivelul fundației magaziei. Această clădire are pereții din bolovani de râu în casete de cărămidă (secolul al XVII-lea?).

Până în prezent, pavajul din caseta B reprezintă singurul complex clar, ceea ce arată că bănuielele autorilor cu privire la existența unor structuri de locuire în această zonă se confirmă. În campania 2019 se va urmări stabilirea cronologiei nivelului de pavaj și a relației lui cu eventuale structuri de locuire din aceeași epocă.

Observații asupra unei străzi din cetatea medievală Caransebeș – Silviu Oța (MNIR)

Cercetările arheologice de la Caransebeș, desfășurate pe o proprietate privată, au dus la descoperirea unei străzi medievale pavate cu piatră. Aceasta a fost identificată ca fiind strada de pe primul plan al orașului fortificat, datat spre finalul secolului al XVII-lea. Cercetarea s-a desfășurat la vest de fortificația interioară. Conform informațiilor documentare, strada trebuie să fi fost amenajată în jurul mijlocului secolului al XVI-lea (1551–1552), când aici a fost trimis, la inițiativa lui Gian Battista Castaldo, arhitectul italian Alessandro Cavalini da Urbino, pentru refortificarea cetății.

Cercetarea arheologică a demonstrat că nu este vorba despre un simplu drum, ci acesta avea și alte amenajări în lateralul său, până la prima linie de case și ateliere. Scoaterea sa din uz s-a produs odată cu ocuparea orașului de către austrieci, care au ridicat peste stradă barăci cu utilizări probabil diverse, conform planului datat în primii ani ai secolului al XVIII-lea.

Cercetări arheologice la fortificația orașului Timișoara din perioada otomană (sec. XVI–XVII). Extinderea Hotelului Timișoara, campania 2018 – Adriana Gașpar (IAB)

În perioada august 2018 – februarie 2019, a fost cercetat sistemul de fortificare al orașului otoman Timișoara (1552–1716), săpături prilejuite de lucrări de construcție la obiectivul „Extindere Hotel Timișoara”.

Deși, în cea mai mare parte, straturile arheologice au fost afectate de mai multe construcții moderne, pe parcursul cercetărilor au fost conturate patru zone cu caracteristici diferite: zona din spatele valului (spre oraș); valul de pământ întărit cu rânduri de palisade; exteriorul valului, întărit de un șir de stâlpi; contraescarpa formată din stâlpi bătuți în sol, între care s-au observat scânduri groase puse pe cant, îmbinate prin sistemul „coadă de rândunică”.

Dintre complexe din perioada otomană, o mare importanță au avut-o cele descoperite în fața valului și palisadei, dincolo de albia pârâului utilizat ca șanț de apărare. Este vorba de subsolul rectangular al unei clădiri și alte două complexe de mari dimensiuni, care formează o linie pe malul exterior al pârâului. În această zonă, în straturi și în umplutura complexelor, au fost semnalate multe fragmente de olane, indicând existența unei construcții de suprafață în apropiere. În vecinătatea acestora, s-au conturat mai mulți stâlpi bătuți, deși, probabil, cu rol de întărire a solului pentru un postament de tunuri din fața valului și palisadei, asemenea altor interpretări ale fortificațiilor de acest fel.

Cronologic, descoperirile se încadrează în trei perioade istorice: Evul Mediu, datate prin câteva fragmente ceramice și cahle, care, fără îndoială, nu indică o locuire medievală în această parte a orașului;

perioada administrației otomane (secolele XVI–XVII), descoperirile constând în fragmente ceramice, vase întregibile, câteva obiecte din metal și ghiulele, un singur tâlpic de papuc din piele; perioada austriacă (secolele XVIII–XIX), datată prin câteva complexe și un strat de cultură din marginea sudică a amplasamentului, în imediata vecinătate a hotelului.

Cercetări arheologice pe culmea Tasoc/Tászoktető, satul Jolotca, comuna Ditrău – Neculai Bolohan (FI–UAIC Iași), Frederik Puskás-Koloszvári (MTM Gheorgheni)

Culmea Tasoc a ajuns în atenția arheologilor încă din anul 1913, când István Kovács și Antal Kémenes au identificat mai multe pietre, marcate cu diferite semne și desene. Unele pietre au fost reanalizate de Géza Bakó, care propunea o primă tipologie, bazată pe diverse analogii. În anul 2000, situl a fost înregistrat în Repertoriul Arheologic al Județului Harghita și introdus în Repertoriul Arheologic Național, fiind trecut aici ca „Situl medieval de la Ditrău – *Culmea Tasoc* sau *Tesac*”. Zona a fost investigată intens și de către o echipă coordonată de Gheorghe Lazarovici, care a formulat opinii privind caracterul special al inscripțiilor identificate pe pietrele răspândite pe Culmea Tasoc, precum și destinația specială a locului.

Cercetarea autorilor a început cu localizarea sitului, bazată pe mica hartă și pe descrierea publicate de către I. Kovács, fiind de mare ajutor punctele de înălțime înregistrate pe această hartă, care utilizează a treia ridicare topografică militară (1869–1887). S-a continuat printr-o serie de periegeze și cercetări de teren, reușindu-se identificarea mai multor pietre cu diferite marcaje și semne, majoritatea lor fiind strâns legate de drumurile care străbat acest munte, dintre care unele pot fi interpretate ca indicatori de traseu. Pentru a verifica și eventuala încărcătură arheologică a zonei s-au realizat și patru secțiuni de control. Material arheologic a apărut doar într-un caz. Fragmentele de sticlă și ceramică descoperite pot fi atribuite cu precădere secolelor XVIII–XIX.

După cum s-a putut observa, pietrele cu semne de la Ditrău – *Culmea Tasoc* sunt legate de drumurile care străbat această zonă, frecventate mai des probabil începând cu domnia Mariei Tereza (1740–1780), pe vremea când este pomenită pentru prima dată așezarea Bilbor (Belbor, 1751) și prima casă a gărzii de frontieră de la Borsec (1762).

LISTA ABREVIERILOR AFILIERILOR INSTITUȚIONALE

CCA–ON Iași – Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov” – Academia Română, Filiala Iași
 CI – Cercetător independent
 CM Arad – Complexul Muzeal Arad
 CNAIR SA București – Compania Națională de Administrare a Infrastructurii Rutiere, București
 CNBAR – Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române, București
 CNMCD Târgoviște – Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească”, Târgoviște
 FG–U București – Facultatea de Geografie, Universitatea din București
 FI–UAIC Iași – Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
 FIB – Facultatea de Istorie, Universitatea din București
 FIF–UBB – Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
 IA–FR – Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer”, București
 IAB – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
 IAI – Institutul de Arheologie, Iași
 IAIAC – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
 ICEM–GS – Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea
 ICSU Sibiu – Institutul de Cercetări Socio-Umane, Sibiu
 ICUB – Institutul de Cercetări, Universitatea din București
 IFIN–HH – Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, Măgurele – București

IGR – Institutul Geologic al României
INAM Sofia – Institutul Național de Arheologie cu Muzeu, Sofia, Bulgaria
INCDFM – Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Materialelor, Măgurele – București
IPC–AȘM Chișinău – Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei, Centrul de Arheologie, Chișinău, Republica Moldova
IS–ER București – Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, București
IS–ER Cluj-Napoca – Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, Cluj-Napoca
MB Suceava – Muzeul Bucovinei, Suceava
MCDR Deva – Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
MCG Oltenița – Muzeul Civilizației Gumelnița, Oltenița
MDJ – Muzeul Dunării de Jos, Călărași
MECC Rep. Moldova – Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova
MI Galați – Muzeul de Istorie „Paul Păltănea”, Galați
MINAC – Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
MJ Argeș – Muzeul Județean Argeș, Pitești
MJ Botoșani – Muzeul Județean Botoșani
MJ Buzău – Muzeul Județean Buzău
MJ Gorj – Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”, Târgu Jiu
MJ Ialomița – Muzeul Județean Ialomița
MJ Olt – Muzeul Județean Olt, Slatina
MJ Vâlcea – Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, Râmnicu Vâlcea
MJERG Caransebeș – Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță, Caransebeș
MJIA Zalău – Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău
MMB – Muzeul Municipiului București
MN Brukenthal – Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
MNB Timișoara – Muzeul Național al Banatului, Timișoara
MNCR Sf. Gheorghe – Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe
MNIM Chișinău – Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
MNIR – Muzeul Național de Istorie a României, București
MNIT – Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca
MO Craiova – Muzeul Olteniei, Craiova
MR Caracal – Muzeul Romanăniului, Caracal
MȘN Aiud – Muzeul de Științele Naturii Aiud
MTM Gheorgheni – Muzeul Tarisznyás Márton, Gheorgheni
MȚC Oradea – Muzeul Țării Crișurilor, Oradea
Șc. Centrală, București – Colegiul Național Școala Centrală, București
U București – Universitatea din București
U Chișinău – Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
U Erlangen – Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg, Germania
U Köln – Universität zu Köln, Germania
U Pitești – Universitatea din Pitești
U Sibiu – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
U Sofia – Universitatea „Sv. Kliment Ohridski”, Sofia, Bulgaria
U „Spiru Haret” – Universitatea „Spiru Haret”, București
UAIC Iași – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
UPB – Universitatea Politehnică București
UPS Chișinău – Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, Republica Moldova
US Tiraspol – Universitatea de Stat din Tiraspol
UTM Chișinău – Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
UV Târgoviște – Universitatea „Valahia”, Târgoviște